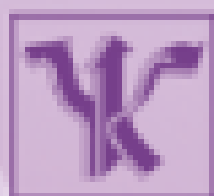

Педагогічні науки

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

PEDAGOGICAL SCIENCES

Випуск 1 (64), 2025

Видавничий дім
“Гельветика”
2025

Редакційна колегія

Бахов І.С., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна (головний редактор)

Безверхня Г.В., кандидат наук з фізичного виховання та спорту, професор, професор кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я, Луцький національний технічний університет, Україна

Блажко О.А., доктор педагогічних наук, професор, декан природничо-географічного факультету, професор кафедри хімії та методики навчання хімії, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна

Бондаренко В.В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки, Національна академія внутрішніх справ, Україна

Вальчук-Оркуша О.М., доктор габілітований, Факультет географічних і геологічних наук, Університет імені Адама Міцкевича у Познані (Uniwersytet imeni Adama Mickiewicza w Poznaniu), Польща

Василишина Н.М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Національний авіаційний університет, Україна

Герасименко Л.В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Україна

Головач Н.В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна

Замелюк М.І., кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, Україна

Кисленко Д.П., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна

Костікова І.І., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Кравченко Т.П., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Кравчук О.В., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Марцева Л.А., доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора Вінницького регіонального центру оцінювання якості освіти, доцент кафедри комп'ютерної інженерії та кібербезпеки, Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

Млинарчук-Соколовська Анна (Anna Młynarczuk-Sokołowska), доктор наук, професор, факультет педагогіки, Білостоцький університет (University of Białystok), Білосток, Польща

Москаленко О.І., доктор педагогічних наук, професор кафедри авіаційних робіт та послуг (англомовний проєкт), Національний авіаційний університет, Україна

Осадченко Т.М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Пліско В.І., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й методики фізичного виховання, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

Побірченко Н.С., доктор педагогічних наук, професор, Державне Вище Професійно-Технічне Училище ім. Вітелона, Польща (голова редакційної ради)

Поліщук Г.В., доктор педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови та методики її викладання, Центральноукраїнський національний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна

Потапчук Т.В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної та спеціальної освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Рибалко П.Ф., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики фізичної культури, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Україна

Рижиков В.С., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник, Військовий Інститут Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Даріуш В. Скальські (Dariusz V. Skalski), доктор педагогічних наук, кандидат наук з фізичної культури, інженер, професор, Секція плавання та рятування на воді, Академія Фізичного Виховання та Спорту (Academy of Physical Education and Sports), Польща

Солтик О.О., доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту, Хмельницький національний університет, Україна

Цибульська В.В., кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Чернуха Н.М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації і соціальної педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Затверджено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 3 від 26 березня 2025 року)

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1173 від 11.04.2024 року

Ідентифікатор медіа: R30-03896

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (вул. Фрометівська, буд. 2, м. Київ, 03039, iapm@iapm.edu.ua, тел. (044) 490-95-00).

Періодичність видання: 4 рази на рік.

DOI: 10.32689/maup.ped

Наукові праці МАУП. Педагогічні науки. 2024. Вип. 1 (64). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2025. 42 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку педагогічних наук. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток педагогічних наук в Україні.

ЗМІСТ

Любов ІЛЬНИЦЬКА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО РОЗРОБКИ СВЯТКОВОЇ ЛИСТІВКИ
З ДИСЦИПЛІНИ «СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ У ДИЗАЙНІ»..... 5

Олександр ПІВЕНЬ, Андрій СІМЧЕНКО, Людмила КАНУНОВА, Євген БУГАЙОВ

ЗМІНИ АНТРОПОМЕТРИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ 12–14 РОКІВ
ПІД ВПЛИВОМ ЗАНЯТЬ ВАЖКОЮ АТЛЕТИКОЮ ЗА КЛАСИЧНОЮ ПРОГРАМОЮ.....12

Світлана ПОСТОВА, Надія ОПАНАСЮК, Анатолій ОПАНАСЮК

КЕЙС-МЕТОД У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ:
ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....18

Марина ЯКОВЕНКО, Тамара НИЧ

ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ СТУДЕНТАМИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗРУШЕНЬ 25

Дмитро КИСЛЕНКО

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАВИК СУЧАСНОГО ОФІЦЕРА
ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ 32

CONTENTS

Liubov ILNYTSKA

TEACHING AND METHODOLOGICAL INSTRUCTIONS FOR DEVELOPING A HOLIDAY CARD IN THE DISCIPLINE “SYNTHESIS OF ARTS IN DESIGN”.....5

Alexander PIVEN, Andriy SIMCHENKO, Lyudmila KANUNOVA, Yevgene BUGAEV
CHANGES IN ANTHROPOMETRIC INDICATORS OF YOUNG FEMALE ATHLETES AGED 12–14 YEARS UNDER THE INFLUENCE OF WEIGHTLIFTING CLASSES ACCORDING TO THE CLASSICAL PROGRAM.....12

Svitlana POSTOVA, Nadiya OPANASYUK, Anatoliy OPANASYUK
CASE METHOD IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT:
CHALLENGES AND OPPORTUNITIES.....18

Maryna YAKOVENKO, Tamara NYCH
FEATURES OF STUDENTS’ SEARCH FOR INFORMATION RESOURCES
IN THE CONTEXT OF MODERN TECHNOLOGICAL CHANGES25

Dmytro KYSLENKO
CRITICAL THINKING AS A KEY SKILL OF A MODERN OPERATIONAL-LEVEL OFFICER...32

УДК 37.01,04:535.6

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.1.1>**Любов ІЛЬНИЦЬКА**кандидат філософських наук, доцент кафедри дизайну, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», acroverses@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2163-7751

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО РОЗРОБКИ
СВЯТКОВОЇ ЛИСТІВКИ З ДИСЦИПЛІНИ
«СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ У ДИЗАЙНІ»**

Навчально-методична робота фахового мистецького спрямування спеціалізованої підготовки «Графічний дизайн» з урахуванням постійного динамічного розвитку дизайнерської діяльності наразі потребує практичних настанов реалістичного наповнення прикладного призначення. Таким чином, представлені методичні вказівки підсумовують власний педагогічний шлях апробації конкретного здійснення вкрай складного комплексного підходу до професійного входження у площину синтезу мистецтв зі стратегіями компетентнісного бачення реалізації навчально-тематичного завдання – розробки святкової листівки.

Мета статті розгортається у методичному векторі впровадження виконання розробки новорічно-святкової листівки поштового формату в рамках навчального курсу «Синтез мистецтв у дизайні».

Методологія представлених навчально-методичних вказівок обумовлена теоретико-практичною засадничістю застосованих креативних підвалів міждисциплінарного зразка. Тому, безпосередньо методична направленість дисципліни «Синтез мистецтв у дизайні» укорінена у методологічні основи аналізу та синтезу багатозначного способу аргументації об'єднаного сполучення розщеплених вказівних етапів професійного наповнення компетентнісного характеру результативного підсилення, що обґрунтовується розробницьким типом навчальної пролонгації ефективно-го застосування вказаних рекомендацій в освітньому процесі.

Наукова новизна методичної роботи підкреслена необхідністю акумулювати педагогічний шлях винайдення ефективного навчального підсумкового завдання для студентів спеціальності дизайн з дисципліни «Синтез мистецтв у дизайні».

Висновки сумарно підкреслюють особливість конкретизації науково-методичної роботи з представленого дослідження рекомендаційного типу проведення звітнього огляду творчих робіт відповідно розкритого напрямку здійснення формуючої компетентнісної засадничості з дисципліни «Синтез мистецтв у дизайні».

Ключові слова: методичні вказівки, дизайн, синтез мистецтв, святкова листівка, формат, навчально-тематичне завдання, компетентнісне бачення.

**Liubov ILNYTSKA. TEACHING AND METHODOLOGICAL INSTRUCTIONS
FOR DEVELOPING A HOLIDAY CARD IN THE DISCIPLINE “SYNTHESIS
OF ARTS IN DESIGN”**

Educational and methodological work of the professional artistic direction of specialized training «Graphic Design», taking into account the constant dynamic development of design activity, currently requires practical guidelines with realistic content for applied purposes. Thus, the presented methodological guidelines summarize our own pedagogical path of testing the specific implementation of an extremely complex integrated approach to professional entry into the plane of synthesis of arts with strategies of a competency vision of implementing an educational and thematic task – developing a holiday card.

The purpose of the article is developed in the methodological vector of implementing the development of a New Year's holiday postcard in postal format within the framework of the training course «Synthesis of Arts in Design».

Methodology of the presented educational and methodological guidelines is determined by the theoretical and practical fundamentality of the applied creative foundations of an interdisciplinary model. Therefore, the direct methodological focus of the discipline «Synthesis of Arts in Design» is rooted in the methodological foundations of analysis and synthesis of a multi-valued method of argumentation of a unified combination of split indicative stages of professional filling of the competence nature of effective reinforcement, which is justified by the developmental type of educational prolongation of the effective application of the above recommendations in the educational process.

The scientific novelty of the methodological work is emphasized by the need to accumulate the pedagogical path of inventing an effective educational final task for students majoring in design in the discipline «Synthesis of Arts in Design».

The conclusions summarize the peculiarity of the concretization of scientific and methodological work on the presented research of the recommendatory type of conducting a report review of creative works in accordance with the revealed direction of implementing the formative competence fundamentals in the discipline «Synthesis of Arts in Design».

Key words: methodological guidelines, design, synthesis of arts, holiday card, format, educational and thematic task, competency vision.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими завданнями. Планова навчально-виховна робота зі студентами мистецької підготовки «Дизайн» проходить за сумісним з образотворчими задачами художнім ставленням до загаль-

ного нарощування творчого вектору програмно-методичного наповнення. Окремо у освітньому процесі охоплюється вектор суттєвого професійного нарощування дизайнерських компетенцій – проєктна діяльність. Тому, візуальна самобутність креативного

здійснення профільної фахової спрямованості відзначається окремими цікавими спеціальними курсами мистецько-педагогічних нововведень щодо винайдення методичної подачі відточування студентами індивідуально-розробницького характеру компетенцій у результативному підсумку, що наразі демонструються при процедурній поетапності виконання святкової листівки на комплексних засадах навчального курсу «Синтез мистецтв у дизайні».

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

Обмежена кількість джерельної бази з даного навчально-методичного профілю аргументації обумовлена маловивченим статусом дисципліни «Синтез мистецтв у дизайні». Також виведення розробки святкової листівки у затребуваних якостях навчального завдання обґрунтовує, що методичний рівень висвітлення проблеми інакший, ніж при розгляді доступного виконання листівки уніфікованого шкільного рівня розкриття елементарних навичок поза професійним ставленням до реального наближення студентів у прикладні основи дизайнерського виготовлення продукції. Таким чином, вітчизняний вакуум з цього питання заповнюється власним науково-методичним обсягом педагогічного аналізу цього комплексного опрацювання, який базується на апробованих викладацьких показниках. Додатково наводиться література ілюстративного типу, іноземні джерела для встановлення історичних характеристик неоднорівного походження святкових листівок, як це позначено у нещодавній публікації від НАОМА. З приводу аргументованої констатації значення «синтезу мистецтв у дизайні» запропоновано долучити до дослідної характеристики теоретичні погляди І. А. Павельчук.

Формування мети статті (постановка завдання) полягає у розширеному роз'ясненні навчальних процесів у конкретизації виконання практичного підсумкового плану з реалізації вправи тематично-святкового спрямування з предмету «Синтез мистецтв у дизайні».

Виклад основного матеріалу дослідження. Додавання до оновленого предметного забезпечення зі спеціалізації «Графічний дизайн» першого рівня здобуття вищої освіти теоретико-практичного навчального курсу з магістерської кваліфікації – «Синтез мистецтв у дизайні» призводить до педагогічної потреби в організації методичної роботи з приводу забезпечення базовими механізмами перевірки студентського креативного поступу на наявність компетентнісного зростання. Якщо для здобувачів-магістрів якісно

важливим, в рамках вивчення «механізмів синтезу», стає втілення осягнення проявів «дизайнерського синтезування» на основі технологічної компоненти у дослідному аналізі відомих мистецьких зразків, то для бакалаврського опанування можливостями синтезу є залучення доступності плавного закріплення творчої майстерності ручної графіки з виведенням індивідуально здобутого результату до «продуктивного синтетичного сходження». Це дозволяє наголошувати на практичній складовій методичного розкриття вказівної ретрансляції сформованого педагогічного досвіду з підкресленням значенням сполучення синтезу специфічного призначення дизайну з об'єктиваційним наближенням графічного мистецтва універсальній синтетичній сонорності взаємокомплексного насичення до отриманої зображувальності. Отже, враховуючи таку складну педагогічну процесуальність адаптативності міждисциплінарного сходження з долученням трансформованого знання винятково образотворчого та креативно – дизайнерського – навчальна результативність має методично виокремлювати ці синтетичні рівні розробницького характеру компетентнісного спрямування до професійної результативності. Таким чином, конкретизоване завдання для студентів-бакалаврів з планомірної розробки новорічно-святкової листівки втілює зазначені «механізми дизайнерського синтезу мистецької думки».

Окрім проведення науково-методичної площини вказівної лінії планомірної дескрипції навчально-тематичного завдання, також слід вивести «термінологічний баланс» безпосереднього функціонування синтезування, керуючись сучасним вітчизняним теоретико-мистецьким досвідом формулювання первинної пропозиціональності з даної проблематики. Відтак, при понятійній верифікації «синтезу мистецтв у дизайні» варто, перш за все, звернути увагу на роздуми І. Павельчук, яка довгий час проробила у дизайнерській сфері викладацької діяльності. Отже, осмислюючи європейський мистецький досвід історично встановлених живописних видозмін, І. Павельчук констатує на прикладі аналізу творчості всесвітньвідомого французького митця Поля Гогена, що: «у пошуках «універсальних» шляхів творення Поля Гоген прийшов до власної версії «синтетизму», який нарешті дозволив художнику об'єднати простір духовних переконань і вірувань з формальними принципами розбіжних образотворчих традицій» [1, с. 48]. У тлумаченні І. А. Павельчук, проявлений педагогічний спосіб індивідуального синтетизму – це здобуте Полем Гогеном впізнаване живописне кредо, що утворилося крізь твор-

чий потенціал своєрідного об'єднання, яке на перший погляд видається або різноманітним, або рівнозначним, але у стилістичному продовженні існуючих на той час образотворчих реплік. Насправді, синтезування мистецьких традицій талановитої наріжності якісної досконалості наголошує на творчому способі відточеного опрацювання здобутої майстерності фіксувати трансформований погляд на «універсалізацію» та «формалізацію» неподібного представлення взаємодії багатозначних поштовхів до відзначеного унікального втілення. Саме ця теоретико-мистецька обміркована транскрипція «синтезу мистецтв» І. Павельчук була взята за уніфіковану основу при методичній розробці адаптованого вектора навчальної роботи зі студентами, з подальшим підсумковим передбаченим компетентнісним результатом.

Дійсно, універсальність первинного шляху об'єднання – це вектор синтетичних пошуків, адже педагогічна функція фіксованого об'єднання, а не різнобічного поєднання, характеризується саме універсальністю, в тому числі залучення, як було вказано І. Павельчук, «формальних принципів». Натомість поєднання, навіть академічних традицій, має свої мистецькі переваги, але врахування властивостей «розбіжних» компонентностей відібраних частин ускладнює застосування такої пошукової апробативності. Отже, синтез не вмотивовує вимірювати поєднання до набуття цілісності, тим більше при дизайнерському сполученні у розробницькій площині креативних спроможностей – цей підхід однозначного методичного вектору слід дотримуватися у перспективі реалізації підсумкового навчального продукту.

Якщо виводити первинний елемент до методичного комплектування вказівок серед декількох структурних складових планомірної педагогічної систематизації, то засадничість «*Загальних вимог*» є найвагомішою. Відтак, при окресленні подальших методично-вказівних положень, слід відзначити, що ця унікальна практика дизайнерського синтезування мистецьких контекстів ще не є вдосконаленою для навчального процесу, а керуючись перевагами власного педагогічного досвіду, вважаю за необхідне підкреслити, що певних правил, чи хоч би векторів з орієнтирами до влучного проведення синтезу мистецтв у дизайні достеменно не зафіксовано. Разом з тим, при укладанні потрібної для викладання цього курсу методичної нормативності, варто спиратися на існуючі культурні традиції з відповідною повагою до мистецьких вершин. Така доцільність є пріоритетною при дотриманні культурних стандартів стосовно вивчення необхідної дореч-

ності задля базового синтезування у дизайні при виконанні представленого творчого завдання – розробки святкової листівки.

До загальних вимог, в рамках фіксованих положень отримання підсумкового результату, відноситься конкретизація культурного розуміння форматної основи майбутньої листівки з наближенням до реального оформлення навчальної роботи згідно із масово поширеними закономірностями поштового сервісу. Тому, на етапі ознайомлення з вимогами до завдання, слід передбачити вступний інструктаж щодо надання зразків з цивілізаційно набутими «візуальними положеннями» у пріоритетному вигляді майбутньої листівки, яка «може бути від початку затвердженого поштового стандарту листівок формату А 5 та А 6, які закріпилися відповідно до прив'язки відправлення, здебільшого вітальних листівок у конвертному варіанті» [2, с. 23]. Отже, це не розробка тільки зображувальної частини, а й реалізація «продуктивного об'єднання» креативної святкової ідеї з потрібним форматом чіткого сенсу новорічної тематики. При цьому, слід роз'яснити студентам ряд існуючих стереотипів, ніби поверхневого відношення до нескоординованого базису в оцінюванні очевидних зовнішніх ознак листівок, адже є модель закріпленої уважності щодо дотримання норм укладання потрібного механізму форматності, який синтезовано входить у дизайнерську площину розробки листівки, але не впливає на творчий перебіг виконання навчальної задачі. Втім, формат листівки не трансформується і не варіюється у методичних засадах до вказівного способу педагогічного наставництва. Відтак, слід передбачено бути уважними до наступних висловлювань щодо зазначень вище згаданих вимог при обігу неточних формулювань у вимірах форматної суті листівок: «за міжнародним візуальним стандартом, ухваленим у 1878 році на Всесвітньому поштовому конгресі в Парижі» [3]. Варто пам'ятати, що візуальний стандарт – це контрольний перебіг спільних зовнішніх параметрів обліку різноманітної документації, до якого відносяться бланкові та формулярні вимоги бібліотечної справи, в тому числі підкреслюється мотив процитованої тези, адже таке висловлення поширив бібліотечний сектор НАОМА. Згідно із цією аргументацією, необхідно додати, що саме візуальні стандарти є специфічною перепорою до методичного виведення способів застосування синтезованого процесу неординарності до дизайнерського підходу візуальної підготовки макетних пропозицій студентських варіантів листівок. Саме від 1878 року закріплюється двосторонній вигляд листівок з обов'язковим одосторон-

нім стандартом поштового оформлення. Тому, при здійсненні цього підсумкового завдання розглянуті міжнародні стандарти адресної доставки листівок не впливають на хід виконання «синтезної навчально-методичної стратегії», але обумовлюють звернути увагу на фіксацію особливої частини входження у «педагогічний експурс» сполучного знання. Відтак, у рамках розкриття загальних вимог до завдання, етап дорадчого наголошення на багатозначності включення процесу синтезування у площину новорічно-поштових листівок, варто позначати як *«Специфіка ознайомчого етапу інформування про завдання»*. На цьому навчальному відрізку корисно спершу звичне наочно-прикладне супроводження демонструвати, послугуючись сучасними українськими прикладами поштового спрямування при підготовці до друку листівок, де стандартні позиції оформлення зворотної сторінки враховуються. Згідно із цим методичним положенням, реальна святкова продукція від «УкрПошти» є особливим зразком дотримання непорушного маркеру нанесення адресних положень у сполученні з винятковим зображувальним креативним синтезом святкових візуальних наголосів, що вмотивовують до додаткового аналізу застосованих мистецьких значень на листівках цього державного бренду. Відтак, коли від листопада 2024 року ТОВ «Укрбланквидав» під замовлення розпочав реалізацію не просто проєкту презентації новорічно-різдвяної серії листівок, а саме тематичного «поштового випуску» з використанням твору народного мистецтва та слів відомої колядки у назві до зображувальної частини – це у методичній площині підсилює залучення цього листівкового екземпляру до педагогічної аргументації при наголошенні на особливих проявах прийому мистецького синтезу на традиційній продукції поштового призначення, де дизайнерська діяльність випростовується у повній мірі набутого хисту. Наразі, суттєвою ознакою вище вказаного «поштового випуску» є також стандартне міжнародне врахування, що листівка може бути і картою з іншим способом оформлення адресного сполучення, і саме цієї відмінності, насамперед, стосувалися історичні затверджені стандарти поштового зв'язку. Отже, при збереженні форматних параметрів поштова картка від поштової листівки має зовнішньо засвідчувати при обранні споживачем потрібного інваріанту наявності значної відмінності у дизайні титульного звороту святкового зображення. Безперечно, ця культивована світова особливість, яка не затверджена, як поштово-бланковий стан-

дарт, але культурно-історично закріплена універсально, також впливає на хід навчальної роботи, бо синтезований процес творчого накопичення досвіду в рамках досягнення технічних умов рушійного входження мистецьких еквівалентів до дизайнерських технологій, має враховувати реальний запит до створення листівок у культурному масштабі сьогодення. Цей важливий момент константної видозмінності візуального представлення листівок на противагу карткам з тієї ж святкової тематики абсолютно не розкритий у вітчизняній літературі. Для поштової служби ці розбіжності є зрозумілими, а при описі учнівських завдань, зазвичай шкільного рівня, насправді поняття листівки нівелюється культурним узагальненням спільних рис листівково-карткової схожості, що сприяють диверсифікації історичної функціональної винятковості листівок із набутою неодмінною універсальністю презентаційно-вітального супроводу. Тому, повноцінна навчальна робота над завданням з предмету «Синтез мистецтв у дизайні» цю надзвичайну культурну відстань від європейської загальноприйнятої традиції розуміння призначення листівки має враховувати, виправляти і використовувати у подальшому тільки прийнятними педагогічними методами, що спираються на світовий культурний здобуток. Як приклад таких ускладнених особливостей накладання до методичної основи завдання з виготовлення листівки амбівалентностей тлумачення є думки фахівців з НАОМА, що висвітлені у статті «Українська зимова і різдвяна листівка», де відзначається наступне: «хоча процес глобалізації і видозмінив комунікативну функцію листівки (яка більше не є ексклюзивним способом особистого інформування і спілкування), це не позначилося на її вигляді» [3]. Якраз навпаки: візуальний ексклюзив, на який і спрямований методичний вектор вказівок з приводу завдання з навчального курсу «Синтезу мистецтв у дизайні» безпосередньо підкреслює тяглість встановлених культурних традицій прямих адресних контактів звично звичасвої комунікативності, що дозволяють здебільшого святковим листівкам не втрачати стабільної історичної популярності об'єднуючого типу спілкування. Важливо вказати, що зовнішня привабливість листівок осучаснюється, адже на цьому етапі «інструктивного інформування» слід студентській аудиторії представити культурно-історичний експурс видозмінюваного стилістичного представлення новорічного повідомлення у різноманітних зображеннях. Також слід констатувати, що динамічну трансформацію смаків у відо-

браженні святкових акцентів та звичаїв потрібно обов'язково враховувати при синтезуванні впізнаваного новорічного вайбу до створюваного дизайнерського меседжу, який має залишатися незмінно казковим, зимовим та доброзичливим, як прості людські цінності у приємних побажаннях одне одному щастя й радості. На перший погляд, таке представлення застосування новорічних особливостей в оформленні європейських поштових листівок до синтезування мистецтв у дизайні є конгломеративним, а не концептуальним, але повноцінна динаміка навчально-розробницького процесу педагогічно скеровується до прийняття всебічного огляду наочно складних підступів до ніби очевидної реалізації здавна знайомої новорічно-різдвяної листівки.

Хід виконання навчальної роботи – це наступний етап методичного виведення поступової планової роботи над підсумковим навчальним результатом. Опісля ознайомчої предикативності стосовно обговорення безпосередніх особливостей святкової листівки, варто переходити на розкриття спеціалізованих підходів до творчих визначень композиційного пошуку сюжетного наповнення індивідуального студентського бачення новорічних історій. Ідейний каркас винахідливих пропозицій слід направляти на вільне натхнення ескізне нотування компонентів подальших святкових історій – це переважний бік початкового нанизування мотивів зимової атмосферності без суцільного композиційного об'єднання, але різноманітний перебіг окремих декоративних деталей, рослинних елементів, персонажів має стилістично злитися завдяки синтезу мистецтв у самотній листівковий підсумок. Проте, окремо слід вказати на інакший бік первинного ставлення до відтворення вже не приблизної святкової ідеї у строкатого ряду вибірки творчого пошуку, а професійного дизайнерського задуму власної композиційної пропозиції – об'ємного погляду на виразну реалізацію неповторного світу завершеного вигляду листівки. Однозначно, що спільним для обидвох випадків творчого виконання завдання є стадія нотування оптимальних варіантів святкової розробки і цілого ряду змістовних наборів відокремлених зимових образів. Відтак, допоміжна складова стадії підготовчого малюнку з відбором необхідної задуманої композиційної суті покладена до фіксованого творчого представлення макетної спроби наближення у контурному нанесенні зображення до оригінальної листівкової версії новорічно-різдвяного привітання. Серед матеріалів, які слід використовувати на етапі графічних начерків схоплення при-

близних сюжетних еквівалентів – це традиційний арсенал вже підібраних олівців зручної м'якості та універсального паперу для різних художніх технік демократичних торговельних марок переважно вітчизняних виробників та реалізаторів товарів для мистецтва. Також, маркери та лайнери теж зарекомендували себе, як «інструменти творчої варіативності», з якими легко імпровізувати на пошуковій стадії перетворення випадкової ідеї у формовий новорічний контекст при підготовці до синтезування компонентів до форматної площини листівки.

У ході виконання саме цієї методичної вказівної лінії творчого розкриття святкового замислу процес синтезу мистецтв у дизайні ще не проявляє себе у абсолютному сенсі, адже творчість у природній течії схоплення за допомогою малюнка абрисних позначень не є об'єднанням, у даному випадку під новорічну тематику спільних візуальних уявлень. Синтез, як метод уніфікації роз'єднаності часткового креативу, узгоджує та відбирає індивідуально проявлені пошукові елементи до ствердого вигляду власних спроб віднайти влучність у ймовірному намаганні відштовхнутися від попередньої стадії, щоб у наступній – **«Особливостях виконання завдання»** – наблизитися до професійного тиражного взірця.

Відтак, на методичному етапі супутнього розкриття «Особливостей виконання підсумкового завдання» приділяється увага не відтворенню загального вигляду листівки, що доречно на стадії ознайомлення, і не визначається, коли механізм синтезу мистецтв у дизайні має включатися у перебіг практичної роботи, а віддається перевага розгляду високого творчого здобутку саме конкретизованого вивчення особливого досвіду митця, що у створенні новорічних листівок спрагло віднаходить ті прийоми об'єднання ручної графіки з типографськими способами розробки історично цікавих прикладів для творчого наслідування, які варто підхоплювати з навчальною метою перейняття стилістичних моментів безпомилкового потрапляння у пріоритетні дизайнерські виклики та задачі поштового формату.

Згідно із цим вказівним положенням, впізнаваною, по-українськи самотньою, та характерно ілюстративно стилізованою є відома серія новорічно-різдвяних листівок від К. Кричевської-Росандіч. Отже, при зверненні до епохально-історичних листівок від діаспорного осередку – незнищених показників тривання української культури – варто ретельніше спрямовувати студентську зацікавленість до аналізу синтезовано-мистецького способу залучення графічно-живо-

писних технік для створення святкових листівок від представниці відомого роду Кричевських – Катерини Василівни Кричевської-Росандіч (1926–2021 рр.).

На відміну від попередніх методичних етапів з прерогативою описаного ескізного методу пошуку переходу до відточеного контурного малюнка закріплення остаточного вигляду листівки, на прикладі творчих винаходів Катерини Кричевської-Росандіч, пріоритетним втіленням святкового замислу став необхідний застосунок її власних акварельних вражень, де упевнене нанесення розмитих витоків повітряної перспективи легко спираються на достовірну виписаність першого плану, здебільшого пейзажно-композиційних основ зображення. Втім, К. Кричевська-Росандіч серйозно оволоділа розповідністю акварельної стилістики, інколи з акцентно-контурним додаванням ортодоксальності окресленої лінії, коли туш у супроводі акварельного «а-ля прима» переповідає невидиму натягнутість ностальгії за рідними просторами. Хронологічно, згідно із мистецьким зібранням творчості К. Кричевської-Росандіч [5], одними з перших графічно-дизайнерських робіт прикладного напрямку демонстрації українських традицій за кордоном, були у її доробку великодісні листівки, поява яких датується 1946-м роком. Характерною рисою у виконанні цих листівок – це виняткова творча нагода проявити потрапляння у синтез із українською доволіно стилізованою орнаментикою у спадковості етнічного залучення до колоритної основи стриманої декоративності ар нуво. Відзначена ідея дизайнерського опрацювання культурної вимови народного спрямування, згідно із розповсюдженими західно-європейськими варіантами тиражної графіки, яка через декілька років Катериною Кричевською-Росандіч була продовжена при розробці новорічної теми, але вже для низки поштових листівок. Слушно вказати, що авторські екземпляри українських листівок до зимових свят від К. Кричевської-Росандіч, приблизно почали з'являтися від 1949-го року, і творчо довготривало привертати увагу своєю українською змістовністю аж до межі 1960-х років – саме так видовжено відбувався захопливий рух цілеспрямованого щорічного вимальовування вітальних розробок ностальгійно-візуальних віншувань.

Історично важливим для здобуття визнання української новорічної стилізації за кордоном стало організаційне формування Об'єднання Митців Українців в Америці у 1952-му році, до складу якого увійшла й Катерина Кричевська-Росандіч. Відтак, новорічно-різдвяні листівки з восьми-зірковим знаком коляди, з дідухом, з патріотичною

кольоровою гамою, вже з вказаного року презентували творчий здобуток української громади у США.

Відповідно для відзначення повної картини методичних особливостей виконання поставленого тематичного завдання, слід ретельніше розпізнати моменти прояву синтезу мистецтв у дизайні на створених К. Кричевською-Росандіч листівках найвідданішого звернення до Батьківщини. Отже, хронологічно ностальгійно-українські листівки К. Кричевської-Росандіч, від початку 1950-х років, можливо розподілити на два стилістичних різновиди: акварельно-ілюстративні зразки, які виконувалися до 1958-го року, та листівки наступного періоду розробки у чорно-білих графічних екземплярах зимових варіацій. Перший період виконання надзвичайно виписаних, традиційних для колядування деталей, за задумом авторки, поєднувався з універсальною вимовою зимової пейзажності, до якої також додавався дальній перебіг засніжених, але впізнаваних хатинок, рвучко-крутих пагорбів з витоптано прокладеними доріжками, що обводилися шемкою графічною лінією розподілу життя у спогадах про своє минуле на рідній землі та зі спільним духом свободи, що тоді об'єднував українців в Америці. Така візуальна адресність, одночасно з каліграфічним нанесенням простих шрифтових написів «Веселих свят!», «З Різдвом Христовим!» сердечно переповнено доклала патріотичного завзяття у нелегкості емігрантського виживання. Для деяких листівок зберіглися попередньо зроблені К. Кричевською-Росандіч ескізи у зрозумілій техніці контурного малюнка олівчиком. Демонстрація такої поетапності додає методичному розумінню встановлення саме педагогічного значення з підпорядкування проблематиці професійної освіти «компетентнісного бачення» виведення художньо-навчального результату крізь поступовість контурного закріплення ілюстративної композиції для подальшої підготовки до виконання акварельного «карбування сюжету». Дивовижно, що спільним тлом для деяких листівок цього періоду обирався К. Кричевською-Росандіч темно-тонований папір, із згадкою про колоритність української ночі з мальовничим перегуком до новорічного святкування. Цей вияв майстерності сполучення складних художніх матеріалів з графічною точністю виведення засніженої відміченості розкриває високу концентрацію упевненого володіння пензлем. Така контрастність на мистецькому рівні вимагає вивірності пропорційного з'єднання світлих фарбованих мас з недоторканістю фонові основи. Вивчення подібного способу графічної демонстрації зимової зворушливості у ескізному проєкті майбутньої

листівки демонструє внутрішню зібраність майстрині перед відчайдушним коливанням фонові домінанти темряви з бентежністю світлих плям сніжного горизонту. Зазначена техніка, що синтезована в умовне передбачення контрастного руху рівнозначних чорно-білих графічних мас в площині зображення листівки, оригінально проявила себе при створенні низки листівок з чітким геометрично-контрастним планом композиційної однозначності. Слід вказати, що подібне обрання Катериною Кричевською-Росандіч «графічної прямолінійності» відбулося опісля творчого знайомства з Яковом Гніздовським та подальшої праці у його майстерні. Можливо тому, у пріоритеті при підготовці «зимової графіки» того часу, для пані Катерини стають у нагоді туш та перо. Також, варто звернути увагу, що залучена до тиражної графіки більш складна техніка гравіювання вже на початку 1960-х років, у рамках відтворення новорічної тематики, чорно-білими перетинами здебільшого унаочнювала нью-йоркську урбаністику. Ця чітка вимальованість відверто позначала настрій кризової модальності при бюджетній нелегкості з витривалою зібраністю внутрішньо-емігрантської сили волі. Разом з тим, мінімалістичні засоби технічного відтворення листівок додавали максимально повне розкриття не ілюзорного стану тогочасної післявоєнної епохи поза казковістю традиційних новорічних сюжетів. Таким чином, мало вивчена творчість Катерини Кричевської-Росандіч

є неповторним джерелом для наслідування синтезованих еквівалентів у конкретиці формування компетенцій при виконанні поставленого завдання – розробці новорічно-святкової листівки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Науково-методичні вказівки для спеціалізованого напрямку мистецької підготовки «Графічний дизайн» сприяють роз'ясненню поступового виконання передбаченої підсумкової форми творчого завдання з курсу «Синтез мистецтв у дизайні». У зв'язку з нез'ясованою теоретичною сутністю процесу синтезування загалом, і тим більше в дизайні, було розкрито методику здійснення розробки новорічної листівки на основі особистого педагогічного підходу застосованого під час викладання зазначеної дисципліни. Представлені вказівки мають послідовну структуру із певними стадіями реалізації, до яких входять: загальні вимоги; специфіка ознайомчого етапу інформування; хід виконання навчальної роботи; особливості виконання завдання. В межах виведення заключного навчального етапу методичної аргументації на дослідному рівні запропонована спроба долучення особливого графічного спадку україно-американської мисткині та громадської діячки Катерини Кричевської-Росандіч до методичного формування педагогічного значення практичного засвоєння графічного методу дизайн-розробки новорічних листівок.

Література:

1. Павельчук І. Художні моделі абстрактного живопису в Україні. Київ: Києво-Могилянська академія, 2013.
2. Ільницька Л. Значення листівки у якості педагогічної настанови для творчих завдань з дизайнерської практики. Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми, пріоритети та перспективи розвитку науки, освіти і технологій в XXI столітті». Кременчук: ЦФЕНД, 2024.
3. Українська зимова і різдвяна листівка – 2024. URL: <https://naoma.edu.ua/news/ukrayinska-zymova-i-rizdviana-lystivka-2024/> (Дата звернення: 25.12.24).
4. Українська витинанка на українських марках. Укрпошта випускає різдвяні марки «Нова радість стала». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/news/58234-ukrayinska-vitinanka-na-poshtovih-markah-ukrposhta-vipuska-rizdvjani-marki-nova-radist-stala> (Дата звернення: 10.01.15).
5. Катерина Кричевська-Росандіч. Дороги. Roads: альбом. Київ: Музей української діаспори, Huss, 2021.
6. Bakhov I. Dialogue of Cultures in Multicultural Education. *World Applied Sciences. Jornal* 29 (1), 2014.

УДК 796.894.000.57:796.015.1

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.1.2>**Олександр ПІВЕНЬ**

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри атлетизму та силових видів спорту, Харківська державна академія фізичної культури, piven_oleksandr@ukr.net
orcid: 0000-0002-2490-5205

Андрій СІМЧЕНКО

викладач кафедри оздоровчо-рекреаційної рухової активності, Національний університет фізичного виховання і спорту України, dshtanagey@ukr.net
ORCID: 0009-0009-3957-3731

Людмила КАНУНОВА

кандидат наук з фізичної виховання і спорту, доцент кафедри атлетизму та силових видів спорту, Харківська державна академія фізичної культури, ikanunova17@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4869-4844

Євген БУГАЙОВ

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, старший викладач кафедри атлетизму та силових видів спорту, Харківська державна академія фізичної культури, spartak.bug@gmail.com
ORCID: 0009-0005-0428-2572

ЗМІНИ АНТРОПОМЕТРИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ЮНИХ СПОРТСМЕНОК 12–14 РОКІВ ПІД ВПЛИВОМ ЗАНЯТЬ ВАЖКОЮ АТЛЕТИКОЮ ЗА КЛАСИЧНОЮ ПРОГРАМОЮ

Мета дослідження полягала у визначенні характеру змін основних антропометричних показників у дівчат віком 12–14 років під впливом систематичних занять важкою атлетикою за класичною програмою, що реалізується в умовах дитячо-юнацьких спортивних шкіл. У дослідженні взяли участь 36 спортсменок, які протягом трьох років проходили навчально-тренувальну підготовку на етапі початкового спортивного вдосконалення. Вимірювання проводились на початку кожного навчального року, використовуючи стандартизовані антропометричні методики. Оцінювалися такі параметри: маса тіла, довжина тіла стоячи, довжина верхніх і нижніх кінцівок, окружність грудної клітки (вдих/видих), талії та стегна. Результати вимірювань засвідчили достовірну позитивну динаміку більшості показників, що свідчить про ефективний вплив тренувального процесу на морфологічний розвиток спортсменок. Зокрема, маса тіла зросла з $45,8 \pm 2,3$ кг до $55,3 \pm 1,6$ кг ($t_{1,3}=3,39$; $p<0,01$), довжина тіла – з $148,3 \pm 2,5$ см до $157,0 \pm 2,5$ см ($t_{1,3}=2,46$; $p<0,05$), що узгоджується з віковими нормами фізіологічного розвитку. Подібна позитивна динаміка зафіксована також у показниках довжини кінцівок та обхватів тіла, зокрема в окружності грудної клітки при вдиху – з $73,7 \pm 1,7$ см до $79,2 \pm 0,6$ см ($t_{1,3}=3,05$; $p<0,01$) і в окружності стегна – з $46,4 \pm 1,2$ см до $49,9 \pm 1,0$ см ($t_{1,3}=2,24$; $p<0,05$). Відзначено, що зміни у довжинних параметрах та обхватах мали характер рівномірного зростання та не перевищували фізіологічно допустимі межі варіативності. Статистична обробка даних підтвердила достовірність змін у більшості антропометричних показників між 12 і 14 роками ($p<0,05–0,01$), що свідчить про відсутність негативного впливу силових навантажень на темпи росту та соматичний розвиток дівчат цього віку. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що за умов науково обґрунтованого підходу до тренувального процесу, заняття важкою атлетикою не порушують природного ходу морфо-функціонального дозрівання. Отримані результати підтверджують доцільність застосування класичної програми тренувань у підготовці дівчат 12–14 років, що дає підстави для подальшої індивідуалізації навантажень на основі регулярного контролю фізичного розвитку.

Ключові слова: антропометрія, важка атлетика, юні спортсменки, фізичний розвиток, соматичні показники, початкова підготовка.

Alexander PIVEN, Andriy SIMCHENKO, Lyudmila KANUNOVA, Yevgene BUGAEV. CHANGES IN ANTHROPOMETRIC INDICATORS OF YOUNG FEMALE ATHLETES AGED 12–14 YEARS UNDER THE INFLUENCE OF WEIGHTLIFTING CLASSES ACCORDING TO THE CLASSICAL PROGRAM

The aim of the study was to determine the nature of changes in the main anthropometric indicators in girls aged 12–14 years under the influence of systematic weightlifting classes according to the classical program implemented in children's and youth sports schools. The study involved 36 female athletes who had undergone training at the stage of initial sports improvement for three years. Measurements were carried out at the beginning of each academic year using standardized anthropometric methods. The following parameters were assessed: body weight, standing body length, length of upper and lower limbs, chest circumference (inhalation/exhalation), waist and hip. The measurement results showed a reliable positive dynamics of most indicators, which indicates the effective impact of the training process on the morphological development of female athletes. In particular, body weight increased from $45,8 \pm 2,3$ kg to $55,3 \pm 1,6$ kg ($t_{1,3}=3,39$; $p<0,01$), body length – from

148,3±2,5 cm to 157,0±2,5 cm ($t_{1,3}=2,46$; $p<0,05$), which is consistent with age-related physiological development norms. Similar positive dynamics were also recorded in the indicators of limb length and body circumference, in particular in the circumference of the chest during inhalation – from 73,7±1,7 cm to 79,2±0,6 cm ($t_{1,3}=3,05$; $p<0,01$) and in the circumference of the thigh – from 46,4±1,2 cm to 49,9±1,0 cm ($t_{1,3}=2,24$; $p<0,05$). It was noted that changes in length parameters and girths had the character of uniform growth and did not exceed the physiologically permissible limits of variability. Statistical processing of data confirmed the reliability of changes in most anthropometric indicators between 12 and 14 years ($p<0,05-0,01$), which indicates the absence of a negative impact of power loads on the growth rate and somatic development of girls of this age. The conducted study allows us to state that under the conditions of a scientifically sound approach to the training process, weightlifting does not disrupt the natural course of morpho-functional maturation. The results obtained confirm the feasibility of using the classical training program in the training of girls 12–14 years old, which provides grounds for further individualization of loads based on regular monitoring of physical development.

Key words: anthropometry, weightlifting, young athletes, physical development, somatic indicators, initial training.

Постановка проблеми. Останніми роками спостерігається стійка тенденція до розширення вікового контингенту в учасниках змагань з важкої атлетики, зокрема за рахунок активного залучення дівчат підліткового віку (12–14 років). Така динаміка зумовлює необхідність перегляду підходів до організації тренувального процесу з урахуванням морфофункціональних особливостей, темпів біологічного дозрівання та психофізіологічного стану спортсменок на цьому етапі розвитку [1, с. 752; 4, с. 332].

Початкова спеціалізована підготовка є критично важливою фазою в структурі багаторічного тренування, оскільки в цей період відбувається формування основних рухових навичок, розвиток загальної та спеціальної витривалості, а також закладаються передумови для засвоєння техніки базових силових вправ. З огляду на особливості функціонування організму дівчат у підлітковому віці, ефективність тренувального впливу значною мірою залежить від обґрунтованого дозування навантажень та індивідуалізації тренувальних програм [1, с. 752; 4, с. 332; 6, с. 128; 10, с. 106].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових джерел свідчить про зростання інтересу дослідників до розроблення ефективних моделей підготовки спортсменок даної вікової категорії. У працях вітчизняних і зарубіжних авторів висвітлюються питання періодизації тренувального процесу, удосконалення техніки виконання силових вправ, формування витривалості та моторного контролю [1, с. 752; 4, с. 332; 6, с. 128; 10, с. 106]. Зокрема, увага приділяється методичним подходам до розвитку фізичних якостей у підлітків, обґрунтуванню обсягів тренувального навантаження [3, с. 86; 4, с. 332; 7, с. 27; 9, с. 98; 11, с. 59], а також використанню допоміжних засобів для підвищення ефективності тренування [1, с. 752; 4, с. 332].

Попри наявність значного науково-практичного доробку, специфіка підготовки дівчат віком 12–14 років в умовах систематичних занять важкою атлетикою залишається недостатньо дослідженою. Існуючі дані часто мають

фрагментарний характер і не відображають комплексної динаміки змін в організмі спортсменок під впливом силового навантаження.

У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення антропометричних показників як об'єктивного критерію оцінки адаптаційних змін, що супроводжують процес спортивного вдосконалення. Зміни маси тіла, зросту, індексу маси тіла, обхватів сегментів тіла, співвідношення м'язової та жирової маси є важливими індикаторами ефективності тренувального впливу, а також маркерами гармонійності фізичного розвитку в період активного біологічного росту [1, с. 752; 4, с. 332; 5, с. 40].

Таким чином, обґрунтована система контролю за антропометричними параметрами у дівчат, які займаються важкою атлетикою за класичною програмою, є важливою умовою оптимізації тренувального процесу, забезпечення безпечного спортивного розвитку та збереження здоров'я. Розроблення індивідуалізованих програм підготовки, які враховують вікові та морфологічні особливості, сприятиме підвищенню ефективності занять та сталому прогресу юних спортсменок у майбутньому.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Проведення дослідження заплановано відповідно до зведеного плану НДР у Харківської державної академії фізичної культури «Шляхи удосконалення тренувального процесу у силових видах спорту, боксі та кікбоксингу» (номер 0124U005088) на 2025 та 2028 рр.

Формулювання мети статті: встановити динаміку зміни антропометричних показників юних спортсменок 12–14 років, які займаються важкою атлетикою за класичною програмою тренувань.

Виклад основного матеріалу досліджень: дослідження проводилися з учнями Комунального закладу «Харківського республіканського ліцею спортивного профілю» Харківської обласної ради та Комунальному закладі «Комплексної дитячої юнацької спортивної школи ХТЗ» та Комунальному закладі «Комплексної дитячої юнацької спортивної

школи ім. П. Калнишевського» (м. Ромни) з спортсменками 12–14 років в кількості 36 осіб, що займаються важкою атлетикою на етапі початкової підготовки. Всі спортсменки тренувались за класичною програмою розробленою для ДЮСШ.

Під час дослідження використовувалися такі методи: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури; антропометричні методи; педагогічний експеримент та методи математичної статистики.

Антропометричні методи дослідження застосовувалися для оцінки фізичного розвитку випробуваних визначалися найважливіші антропометричні показники:

Маса тіла. Для визначення маси тіла обстежувані перебували у стандартному положенні, одягнені лише в нижню білизну. Зважування здійснювалося на електронних вагах з точністю до 100 грамів. Учасник розміщувався у центрі платформи ваг рівномірно, без опори, з розведеними руками вздовж тіла. Під час фіксації показника слідкували за статичністю положення тіла.

Довжина тіла у вертикальному положенні. З метою визначення довжини тіла використовувався стандартний ростомір (антропометричний прилад). Обстежуваний займав вертикальне положення, спираючись на вертикальну площину трьома точками: п'ятами (що розміщувалися разом), сідницями та лопатками. Голова фіксувалася у положенні, при якому верхній край вушної раковини знаходився на одній горизонтальній лінії з зовнішнім краєм очної ямки (орієнтація за франкфуртською площиною). Вимірювання проводилося під час затримки дихання після вдиху, з точністю до 1 мм.

Окружність грудної клітки. Вимірювання окружності грудної клітки виконувалося в трьох функціональних станах: у спокої, на висоті максимального вдиху та після повного видиху. Обстежуваний перебував у положенні стоячи, руки опущені вздовж тулуба. Сантиметрова стрічка щільно, але без натягу, розміщувалася горизонтально: позаду – під нижніми кутами лопаток, попереду – через нижні краї соскових кружків. Для підвищення достовірності результатів використовувався середній показник із трьох послідовних вимірювань.

Окружність талії. Вимірювання окружності талії проводилося при вертикальному положенні тіла. Суб'єкт стояв на обох випрямлених ногах. Долоньями нащупувались анатомічні орієнтири – верхня частина крил клубових кісток і нижній край грудної клітки. Вимірювальна стрічка оберталася навколо

тулуба в найвужчій частині між цими орієнтирами – на рівні пупка або трохи вище. Стрічка накладалася без надмірного стиснення шкіри.

Окружність стегна. Оцінка окружності стегна проводилася у положенні стоячи. Для стандартизації вимірювання одна нога виставлялася трохи вперед, м'язи вимірюваної ноги напружувалися. Вимірювання виконувалося у найширшій частині верхньої третини стегна – безпосередньо під сідничною складкою. Сантиметрова стрічка щільно прилягала до шкіри, не допускаючи її деформації.

Отримані результати підлягали використанню методів математичної статистики (X, t, p за критерієм Ст'юдента) <https://www.scribbr.com/statistics/t-test/>; <https://www.psychol-ok.ru/lib/statistics.html>; https://plex.page/Shapiro%E2%80%9393wilk_Test; <https://sphweb.bumc.bu.edu/otlt/>.

Протягом трирічного періоду було проведено систематичне дослідження антропометричних характеристик 36 дівчат віком 12–14 років, які регулярно займалися важкою атлетикою за класичною програмою підготовки. Заміри здійснювалися на початку кожного навчального року з метою простеження змін соматичних показників під впливом систематичних силових навантажень.

Отримані результати щодо змін довжини тіла свідчать, що регулярні заняття фізичними вправами, зокрема силової спрямованості, починаючи з першого року тренувального процесу, не викликали гальмування зростання в довжину. Упродовж усього періоду занять спостерігалось поступове збільшення довжини тіла, яке відповідало віковим нормам і не виходило за межі фізіологічно обґрунтованих коливань.

Вивчення маси тіла у досліджуваній вибірці засвідчило її закономірне зростання протягом трьох років, що є характерною ознакою вікового розвитку організму в підлітковому періоді. Показники змінювалися відповідно до індивідуального темпу біологічного дозрівання, без проявів патологічних відхилень або ознак диспропорційності.

Паралельно проводився аналіз окружності грудної клітки (ОГК) як одного з ключових маркерів розвитку дихального апарату та загального соматичного статусу. В усіх вікових групах середні значення ОГК перебували в межах вікових нормативів. Спостерігався стабільний приріст цього показника протягом усього періоду дослідження, що свідчить про поступовий і гармонійний розвиток відповідних морфологічних структур. Характер дина-

міки приросту ОГК дозволяє припустити наявність рівномірної тенденції до зростання протягом 12–14 років.

Окрім цього, було проведено порівняльний аналіз довжинних і обхватних розмірів окремих частин тіла спортсменок. Результати, зафіксовані наприкінці третього року дослідження, демонструють відносну однорідність більшості антропометричних параметрів усередині групи. Проте при цьому було зафіксовано достовірну варіативність окремих довжинних показників ($p < 0,05$ – $0,01$), що відображає індивідуальні відмінності в темпах росту, характерні для періоду статевого дозрівання.

Антропометричні показники дівчат-важкоатлеток 12–14 років отримані протягом 3 років наведені в таблиці 1.

Результати дослідження антропометричних показників спортсменок 12–14 років, які систематично займаються важкою атлетикою за програмою ДЮСШ, свідчать про позитивну динаміку фізичного розвитку під впливом регулярних тренувальних навантажень на етапі початкової підготовки (табл. 1).

Зокрема, маса тіла зросла з $45,8 \pm 2,3$ кг у 12 років до $55,3 \pm 1,6$ кг у 14-річному віці, що

є достовірною різницею між цими віковими групами ($t_{1,3}=3,39$; $p < 0,01$). Подібна тенденція спостерігається і в показниках довжини тіла: від $148,3 \pm 2,5$ см у молодшій групі до $157,0 \pm 2,5$ см у старшій ($t_{1,3}=2,46$; $p < 0,05$), що вказує на гармонійний соматичний розвиток спортсменок.

У довжинних показниках кінцівок також зафіксовано позитивну динаміку. Довжина верхньої кінцівки зросла з $64,5 \pm 0,8$ см до $66,7 \pm 0,4$ см ($t_{1,3}=2,46$; $p < 0,05$), а нижньої – з $77,5 \pm 1,0$ см до $81,4 \pm 1,1$ см ($t_{1,3}=2,62$; $p < 0,05$), що свідчить про рівномірний розвиток скелетної мускулатури.

Окружність грудної клітки при видиху збільшилася з $69,5 \pm 1,7$ см до $76,0 \pm 1,7$ см ($t_{1,3}=3,21$; $p < 0,01$), а при вдиху – з $73,7 \pm 1,7$ см до $79,2 \pm 0,6$ см ($t_{1,3}=3,05$; $p < 0,01$), при цьому між 13 та 14 роками також відзначено достовірне зростання ($t_{2,3}=2,37$; $p < 0,05$). Це свідчить про зростання об'єму грудної клітки як одного з показників розвитку дихального апарату.

Показники окружності талії та стегна виявили достовірні зміни між 12 та 14 роками: талія зросла з $45,4 \pm 0,8$ см до $47,9 \pm 0,7$ см ($t_{1,3}=2,35$; $p < 0,05$), а стегна – з $46,4 \pm 1,2$ см

Зміни антропометричних показників юних важкоатлеток 12–14 років, які тренувалися за програмою ДЮСШ ($n_1=36$; $n_2=36$; $n_3=36$)

Таблиця 1

№	Показники	Групи			Оцінка статистичної відмінності	
		12 років $n_1=36$	13 років $n_2=36$	14 років $n_3=36$	t	p
		$\bar{O}_1 \pm m_1$	$\bar{O}_2 \pm m_2$	$\bar{O}_3 \pm m_3$		
1.	Маса тіла, кг	$45,8 \pm 2,3$	$50,3 \pm 2,3$	$55,3 \pm 1,6$	$t_{1,2}=1,38$ $t_{1,3}=3,39$ $t_{2,3}=1,78$	$p_{1,2} > 0,05$ $p_{1,3} < 0,01$ $p_{2,3} > 0,05$
2.	Довжина тіла, см	$148,3 \pm 2,5$	$152,6 \pm 2,2$	$157,0 \pm 2,5$	$t_{1,2}=1,29$ $t_{1,3}=2,46$ $t_{2,3}=1,32$	$p_{1,2} > 0,05$ $p_{1,3} < 0,05$ $p_{2,3} > 0,05$
3.	Довжина верхньої кінцівки, см	$64,5 \pm 0,8$	$65,4 \pm 0,8$	$66,7 \pm 0,4$	$t_{1,2}=0,79$ $t_{1,3}=2,46$ $t_{2,3}=1,45$	$p_{1,2} > 0,05$ $p_{1,3} < 0,05$ $p_{2,3} > 0,05$
4.	Довжина нижньої кінцівки, см	$77,5 \pm 1,0$	$79,7 \pm 1,0$	$81,4 \pm 1,1$	$t_{1,2}=1,56$ $t_{1,3}=2,62$ $t_{2,3}=1,90$	$p_{1,2} > 0,05$ $p_{1,3} < 0,05$ $p_{2,3} > 0,05$
5.	Окружність грудної клітки (видих), см	$69,5 \pm 1,7$	$73,0 \pm 1,6$	$76,0 \pm 1,7$	$t_{1,2}=1,50$ $t_{1,3}=3,21$ $t_{2,3}=1,54$	$p_{1,2} > 0,05$ $p_{1,3} < 0,01$ $p_{2,3} > 0,05$
6.	Окружність грудної клітки (вдих), см	$73,7 \pm 1,7$	$75,8 \pm 1,3$	$79,2 \pm 0,6$	$t_{1,2}=0,98$ $t_{1,3}=3,05$ $t_{2,3}=2,37$	$p_{1,2} > 0,05$ $p_{1,3} < 0,01$ $p_{2,3} < 0,05$
7.	Окружність талії, см	$45,4 \pm 0,8$	$46,5 \pm 0,8$	$47,9 \pm 0,7$	$t_{1,2}=0,97$ $t_{1,3}=2,35$ $t_{2,3}=1,32$	$p_{1,2} > 0,05$ $p_{1,3} < 0,05$ $p_{2,3} > 0,05$
8.	Окружність стегна, см	$46,4 \pm 1,2$	$47,9 \pm 1,3$	$49,9 \pm 1,0$	$t_{1,2}=0,85$ $t_{1,3}=2,24$ $t_{2,3}=1,24$	$p_{1,2} > 0,05$ $p_{1,3} < 0,05$ $p_{2,3} > 0,05$

до $49,9 \pm 1,0$ см ($t_{1,3}=2,24$; $p<0,05$), що відображає розвиток м'язової маси у відповідь на силові тренування.

Таким чином, отримані результати свідчать про ефективний вплив систематичних занять важкою атлетикою на зростання основних антропометричних параметрів у дівчат віком 12-14 років. Зміни відображають як вікові особливості фізичного розвитку, так і позитивний адаптаційний ефект від регулярного силового навантаження.

Отримані результати трирічного дослідження антропометричних характеристик дівчат віком 12-14 років, які систематично займаються важкою атлетикою за класичною програмою ДЮСШ, свідчать про позитивну динаміку фізичного розвитку в межах вікових нормативів. Це дає підстави стверджувати, що силові навантаження, застосовані відповідно до віку і функціонального стану юних спортсменок, не чинять гальмівного впливу на лінійний ріст і соматичний розвиток.

У роботі зафіксовано поступове збільшення довжини тіла та маси, що повністю узгоджується з етапами біологічного дозрівання. Достовірне зростання маси тіла з $45,8 \pm 2,3$ кг до $55,3 \pm 1,6$ кг ($p<0,01$) та довжини тіла з $148,3 \pm 2,5$ см до $157,0 \pm 2,5$ см ($p<0,05$) підтверджує відсутність затримки росту, про що також свідчать роботи Платонова та Олешка, які підкреслюють важливість правильно структурованого тренувального процесу у підлітковому віці [1, с. 752; 4, с. 332].

Аналогічна динаміка спостерігалася в обхватних показниках – окружність грудної клітки, талії та стегна зростала відповідно до вікових очікувань, що вказує на розвиток як скелетно-м'язової системи, так і респіраторного апарату. Так, окружність грудної клітки при вдиху збільшилася з $73,7 \pm 1,7$ см до $79,2 \pm 0,6$ см ($p<0,01$), що підтверджує ефективний розвиток дихальної функції. Такі результати корелюють із висновками [3, с. 86; 4, с. 332; 7, с. 27; 9, с. 98; 11, с. 59], які зазначають важливість адаптації грудної клітки до силового навантаження в контексті розвитку м'язової маси та вентиляційної функції.

Зростання довжинних показників кінцівок також було достовірним і свідчить про рівномірний розвиток тіла: зокрема, довжина нижньої кінцівки зросла з $77,5 \pm 1,0$ см до $81,4 \pm 1,1$ см ($p<0,05$). Подібна пропорційність розвитку є бажаною в силових видах спорту, оскільки створює морфологічні передумови для ефективного технічного виконання вправ, як зазначено у роботах [4, с. 332; 7, с. 27; 13, с. 1396] та ін.

Важливо наголосити, що отримані показники мали відносно низьку варіативність, що свідчить про сформованість типових тенденцій соматичного розвитку в межах вибірки. Проте статистично достовірною мінливістю деяких довжинних параметрів ($p<0,05-0,01$) відображає індивідуальні особливості дозрівання, що необхідно враховувати при індивідуалізації тренувального процесу [4, с. 332].

Загалом, отримані результати підтверджують безпечність і ефективність класичної програми підготовки для спортсменок 12–14 років за умови системного педагогічного контролю. Вони також узгоджуються з попередніми висновками [3, с. 86; 4, с. 332; 7, с. 27; 9, с. 98; 11, с. 59], які акцентують на доцільності впровадження силових навантажень у структуру підготовки підлітків із врахуванням морфофункціонального моніторингу.

Висновки. Проведене трирічне дослідження антропометричних показників спортсменок 12–14 років, які систематично займаються важкою атлетикою за класичною програмою підготовки ДЮСШ, дало змогу встановити позитивну динаміку змін соматичних характеристик під впливом регулярного силового тренування на етапі початкової підготовки.

Виявлено достовірне зростання маси тіла з $45,8 \pm 2,3$ кг до $55,3 \pm 1,6$ кг ($t_{1,3}=3,39$; $p<0,01$) та довжини тіла з $148,3 \pm 2,5$ см до $157,0 \pm 2,5$ см ($t_{1,3}=2,46$; $p<0,05$), що свідчить про гармонійний фізичний розвиток спортсменок без ознак затримки росту. Довжинні показники кінцівок також зазнали достовірних змін: довжина верхньої кінцівки зросла з $64,5 \pm 0,8$ см до $66,7 \pm 0,4$ см ($t_{1,3}=2,46$; $p<0,05$), а нижньої – з $77,5 \pm 1,0$ см до $81,4 \pm 1,1$ см ($t_{1,3}=2,62$; $p<0,05$). Показники окружності грудної клітки при вдиху збільшились з $73,7 \pm 1,7$ см до $79,2 \pm 0,6$ см ($t_{1,3}=3,05$; $p<0,01$), що вказує на прогресуючий розвиток респіраторного апарату. Також зафіксовано достовірне зростання окружності талії – з $45,4 \pm 0,8$ см до $47,9 \pm 0,7$ см ($t_{1,3}=2,35$; $p<0,05$), та стегна – з $46,4 \pm 1,2$ см до $49,9 \pm 1,0$ см ($t_{1,3}=2,24$; $p<0,05$), що свідчить про збільшення м'язової маси у відповідь на силове навантаження.

Отримані результати підтверджують ефективність і безпечність класичної програми важкоатлетичної підготовки для дівчат 12–14 років і обґрунтовують доцільність її застосування в умовах системного педагогічного контролю з урахуванням вікових особливостей соматичного розвитку.

Перспективи подальших досліджень передбачають вивчення взаємозв'язку між розвитком рухових якостей, технічною підготовленістю та рівнем психофізіологічної адаптації важкоатлеток у межах багаторічного тренувального циклу.

Література:

1. Платонов В. Н. Сучасна система спортивного тренування: Київ : Перша друкарня. 2020. С. 752 с.
2. Півень О. Б. Особливості навчально-тренувального процесу важкоатлетів 15-16 років в змагальному періоді річного макроциклу з використанням різних методів швидкісно-силової підготовки. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*, Серія 9. *Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* (91). 2017. с. 86–90.
3. Півень О. Б., Дорофєєва Т. І. Залежність спортивного результату від фізичного розвитку, морфофункціональної та спеціальної силової підготовленості важкоатлетів на етапі попередньої базової підготовки. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2017. №4 (60). с. 86–90.
4. Олешко В. Г. Теорія та методика тренерської діяльності у важкій атлетиці: підруч. для студ. закл. вищої освіти з фіз. виховання і спорту. К. : *Національний університет фізичного виховання і спорту України, Олімпійська література*, 2018. 332 с.
5. Ровний А. С. Формування системи сенсорного контролю точних рухів спортсменів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02. „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення”. Київ, 2001. 40 с.
6. Канунова Л. В., Джим В. Ю. Вплив фізичних навантажень на рівень розвитку фізичних якостей спортсменів 12-15 років, які займаються гирьовим спортом на етапі початкової підготовки. *Слобожанський науково-спортивний вісник: Збірник наукових праць*. Харків ХДАФК. 2018 № 6 (68), С. 39–43.
7. Канунова Л. В., Джим В. Ю. Побудова тренувального процесу юних гирьовичок 12-13 років протягом річного макроциклу з урахуванням специфічного біологічного циклу. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків, № 6 (74), 2019, С. 63–67.
8. Ковальов Д. О., Бичков О. М., Полулященко Ю. М., Сасенко В. Г., Бичкова О. Ю. Тренувальна програма підготовки студентів-пауерліфтерів до перших змагань. *Сучасні біомеханічні та інформаційні технології у фізичному вихованні і спорті : Матер. V Всеукр. електрон. конф.* Київ. : НУФВСУ, 2017. С. 27–29.
9. Канунов Р. А., Джим В. Ю., Півень О. Б. Кореляційний взаємозв'язок між основними елементами техніки поштовху класичного та морфологічними показниками і показниками фізичної підготовки, що забезпечують їх виконання юними важкоатлетами 12 років. *Фізичне виховання та спорт*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023 (4), 100–109. <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2023-4-12>
10. Канунов Р. А., Півень О. Б., Джим В. Ю. Аналіз технічних помилок при виконанні ривка класичного юними важкоатлетами на етапі попередньо-базової підготовки. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*, Серія 15. *Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* 4 (163) 2023. с. 98–104. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.04\(163\).19](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.04(163).19)
11. Камаєв О. І., Безкоровайний Д. О. Розвиток силових здібностей 13-15 – річних юнаків у силових видах спорту : навчальний посібник для студентів 3-5 курсів ХДАФК і фахівців з фізичного виховання та спорту. Харків, 2014. 106 с
12. Джим В. Ю., Ленько Д. Є. Удосконалення спеціальної фізичної підготовки юних пауерліфтерів за допомогою різних тренажерних пристроїв в підготовчому періоді річного макроциклу. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*, Серія 15. *Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* 6 (166) – 2023. с. 59–64. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.6\(166\).12](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.6(166).12).
13. Джим В. Ю. Аналіз розробленої методики тренувальних занять з пауерліфтингу учнів старшої загальноосвітньої школи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2023, (3), 51–58. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.3.8>
14. Antoniuk O, Pavlyuk Y, Pavlyuk O, Chopyk T. Types of weights trajectory in snatch used by female weightlifters of various build. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022. 22 (6), 1396–1402. DOI:10.7752/jpes.2022.06175
15. Podrihalo O. O., Podrigalo L. V., Bezkorovainyi D. O., Halashko O. I., Nikulin I. N., Kadutskaya L. A., et al. The analysis of handgrip strength and somatotype features in arm wrestling athletes with different skill levels. *Physical education of students*, 24 (2), 2020. 120–126. <https://doi.org/10.15561/20755279.2020.0208>.
16. Tykhorsky O., Dzhyim V., Galashko M., Dzhyim E. Analysis of the morphological changes in beginning bodybuilders due to resistance training. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 18 Supplement issue 1, Art 52, 2018 pp. 382–386. DOI:10.7752/jpes.2018.s152
17. Vidal Pérez D., Miguel Martínez-Sanz J. M., Ferriz-Valero A., Gómez-Vicente V., Ausó E. Relationship of limb lengths and body composition to lifting in weightlifting. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2021, 18 (2), 756; <https://doi.org/10.3390/ijerph18020756>.

УДК 37.02:004.9

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.1.3>**Світлана ПОСТОВА**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій,
Житомирський державний університет імені Івана Франка, svitlana.postova81@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0864-6290

Надія ОПАНАСЮК

здобувач освіти третього (освітньо-наукового) рівня ОНП «Теорія і методика професійної освіти»,
Навчально-науковий інститут педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка,
nadiaopanasuk95@gmail.com
ORCID: 0009-0005-9507-4006

Анатолій ОПАНАСЮК

вчитель фізики, інформатики, Ліцей № 5 міста Житомира, fiz.zosh5@gmail.com
ORCID: 0009-0000-6287-1774

КЕЙС-МЕТОД У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Нині широке поширення в освіті отримали активні методи навчання, основною метою яких є заохочення учнів до активного мислення та практичної діяльності в процесі засвоєння навчального матеріалу. До таких методів можна віднести ділові ігри й імітаційні вправи, але серед них слід виокремити кейс-метод, який використовується для активізації навчання. Отже, метою дослідження є вивчення впливу кейс-методу на освітній процес. В процесі дослідження були використані такі загальнонаукові методи, як описовий метод для опису етапів застосування кейс-методу в навчальному процесі, метод моделювання для побудови структурної моделі цифрового кейсу, а також метод аналізу та синтезу для визначення труднощів використання кейс-методу в освітньому процесі та розробки рекомендацій щодо їх подолання. Результати дослідження показали, що відмінною рисою кейс-методу є створення проблемної ситуації на основі фактів із реального життя. Він демонструє теорію з точки зору реальних подій, що дозволяє зацікавити учнів у вивченні предмету. Також було проаналізовано різні типи кейс-методу та наведена їх класифікація. Для кращого розуміння практичного впровадження кейс-методу в освітньому процесі було висвітлено приклад його використання на уроці. Наголошено, що для ефективного впровадження такої практики в цифрове освітнє середовище варто використовувати сучасні інформаційні платформи. У дослідженні були розглянуті такі платформи, як Google Classroom, Kahoot, Padlet та Moodle. Встановлено, що використання кейс-методу особливо ефективно при викладанні таких дисциплін, як математика й інформатика. Було виокремлено онлайн-платформи, які містять освітні матеріали з математики й інформатики, а саме GeoGebra, Matific та Khan Academy. Встановлено, що вони мають великий потенціал як під час аудиторної, так і позааудиторної освітньої діяльності. У дослідженні запропонована структура цифрового кейсу в інформатиці та математиці, а також з'ясований вплив використання кейс-методу на учнів в освітньому процесі. За підсумками дослідження були виокремлені основні труднощі, з якими стикаються вчителі під час використання кейс-методу, та запропоновані шляхи їх подолання.

Ключові слова: освітній процес, кейс метод, цифрове освітнє середовище, інформаційно-комунікаційні технології, веб-ресурси, формування якостей і навичок учня.

Svitlana POSTOVA, Nadiya OPANASYUK, Anatoliy OPANASYUK. CASE METHOD IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Today, active learning methods are widely used in education, primarily to encourage students to think actively and do practical work in learning. Such methods include business games, simulation exercises, etc. One of these methods of activating learning is the case method. The research examines the impact of the case method on the educational process. In the process, such general scientific methods were used as a descriptive method to describe the stages of applying the case method in the educational process, a modeling method to build a structural model of a digital case, as well as an analysis and synthesis method to identify the difficulties of using the case method in the educational process and recommendations for overcoming them. The study results showed that a distinctive feature of the case method is creating a problem situation based on real-life facts. It demonstrates the theory from the point of view of actual events and allows students to become interested in learning the subject. The author has analyzed the case method and made its classification based on this analysis. To better understand the use of the case method in the educational process, the author presents a practical example of its use in the classroom. It is emphasized that modern information platforms are necessary to implement the case method effectively in the digital educational environment. The study will consider such platforms as Google Classroom, Kahoot, Padlet, and Moodle. The author notes that the case method is popular for disciplines such as mathematics and computer science. Online platforms containing educational materials in mathematics and computer science were highlighted: GeoGebra, Matific, Khan Academy. It was found that these platforms have tremendous potential both in classroom and extracurricular educational activities. The study has compiled the structure of a digital case in computer science and mathematics, and the impact of using the case method on students in the educational process. Based on the study's results, the author has identified the main difficulties teachers face when using the case method and suggested ways to overcome them.

Key words: educational process, case method, digital educational environment, information and communication technologies, web resources, formation of students' qualities and skills.

Постановка проблеми. Протягом багатьох десятирічч у учнів у загальноосвітніх навчальних закладах навчали лише оволодінню основними знаннями, проте сьогодні метою сучасної освіти є вміння освоювати та використовувати нові знання для розв'язання практичних проблем, що стоять перед ними. Набуття компетентностей і нових цілей загальної освіти потребує не лише зміни змісту предметів, які викладаються, але і методів та форм організації навчального процесу. При цьому потрібно активізувати діяльність учнів під час уроку, наблизити вивчені теми до реального життя та шукати шляхи вирішення проблем. Останнім часом в системі освіти України набули поширення активні методи навчання, серед яких варто виокремити проєктний метод, кейс-метод, ділові ігри тощо. Використання кейс-методу дає змогу напрацювати навички роботи з різними джерелами інформації. Процес розв'язання поставленого в кейсі завдання має комплексний характер пізнавальної діяльності. Зазначений метод також можна використовувати і для отримання принципово нових знань. У передових закладах середньої освіти кейс-метод використовується не тільки як педагогічний метод, але і як ефективний метод дослідження.

Отже, зважаючи на наведене вище, можна стверджувати, що дослідження особливостей використання кейс-методу під час навчання є актуальним і доцільним, адже цей метод дає змогу поєднувати теорію з практикою, а потім застосовувати отриманні знання в реальних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості використання кейс-методу в навчанні стало предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. У дослідженні О. Овчарук аналізується значення якісної комунікації між вчителями й учнями в умовах цифрового навчання, враховуючи прискорену цифровізацію освіти, спричинену значним руйнуванням освітньої інфраструктури в Україні внаслідок пандемії COVID-19 та війни [3]. У статті С. Потюка розглядалося використання кейс-методу як сучасного інноваційного підходу для навчання дітей молодшого віку в умовах інклюзивної освіти [4]. У свою чергу, К. Гоу досліджував питання розвитку та впровадження змішаного навчання в підготовці фахівців, що обумовлено прогресом комп'ютерних, цифрових, мережових і комунікаційних технологій, які відкривають нові перспективи для навчання та викладання [1]. Науковець Ю. Романишин розглянув особливості *ad-hoc* методу навчання в контексті

веб-орієнтованого освітнього середовища, а також обґрунтував необхідність активного використання концепції управління знаннями в навчальному процесі [7]. Наукова розвідка О. Пушкарка та Г. Полякової присвячена питанням цифрового освітнього простору в закладі вищої освіти шляхом створення багаторівневої системи взаємної адаптації здобувача освіти та навчального середовища [6]. У статті С. Дембицької та І. Сіверта підкреслено проблему цифрової доступності в освіті, автори визначають основні виклики, які потрібно долати освітянам в умовах технологічного розвитку [2].

Закордонні вчені А. Узорка, О. А. Одебій та К. Калабукі дослідили як керівники закладів освіти використовують можливості цифрового освітнього середовища, та які труднощі виникають при цьому [16]. М. С. Коста, А. Л. С. Олінда та А. Р. Сантос розглянули основні проблеми й особливості застосування цифрових технологій в освітньому середовищі [8]. Дослідження С. К. Гупта та Т. С. Саранья присвячено аналізу проблем і можливостей цифрової освіти, зосереджуючись на усуненні перешкод у доступі, сприянні інклюзивності, використанні технологій для покращення навчальних результатів та вивченні унікальних соціально-економічних і культурних чинників, які впливають на освітню екосистему [10]. У своєму дослідженні В. Ресталія та Н. Хасанх проаналізували, як технології змінюють процеси викладання та навчання в навчальних закладах [13].

Отже, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, недостатньо вивченим залишається питання подолання цифрових бар'єрів, які виникають перед освітянами при впровадженні кейс-методу в освітній процес.

Формулювання мети. Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей використання кейс-методу в цифровому освітньому середовищі та вивченні його можливостей і викликів. Відповідно до поставленої мети необхідно розв'язати наступні дослідницькі завдання.

1. Розглянути класифікацію кейс-методу та описати приклад його використання під час уроку.

2. Систематизувати платформи, які використовуються для вивчення математики й інформатики.

3. Описати структуру цифрового кейсу з інформатики і математики та його вплив на формування якостей і навичок учня.

4. Визначити труднощі використання кейс-методу та запропонувати практичні рекомендації для їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Нині в рамках розвитку теорії освіти в інформаційно-освітньому середовищі активно розробляються нові форми, методи та технології для ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Основою навчання в такому середовищі є педагогічна взаємодія, яка здійснюється з використанням сучасних мережевих технологій на комп'ютерах із доступом до мережі Інтернет.

В останні роки все більш широкого застосування набуває кейс-метод або метод аналізу ситуацій, назва якого походить від англійського *case* – випадок чи ситуація. Його головною особливістю є спонукання учнів до активної самостійної пізнавальної діяльності, набуття навичок аналізу складних ситуацій, а також планування своєї діяльності, її здійснення та вміння слухати інших. Такий метод є однією з технологій групової роботи, тобто передбачає наявність комунікації і взаємозв'язку між учнями, загальний обмін інформацією, висування різних точок зору та вибір найбільш оптимального варіанту розв'язання конкретної ситуації.

У кейсі мають бути присутніми: 1) реальна життєва ситуація, яка зацікавить учня і відповідає його віку; 2) інформація, яка призначена для аналізу; 3) завдання, яке розвиває в учня певні навички. В умовах переходу до цифрової економіки та зростаючій потребі у кваліфікованих кадрах із навичками роботи в команді, з широким кругозором та власним поглядом на проблеми, необхідно приділяти більше навчального часу на розбір кейсів. Застосовувати кейс-метод необхідно в навчанні не тільки студентів, але і школярів [5].

Кейс-метод містить теоретичну, інформаційну, а також практичну частини. У Таблиці 1 наведена класифікація кейсів.

Таким чином, у процесі розв'язання поставленої вчителем проблемної ситуації, в учнів формується система цінностей, життєві установки та формування практичних навичок. Вони навчаються аргументувати, аналізувати, доводити й обґрунтовувати свою

точку зору, працювати в команді та приймати спільні рішення.

Для того щоб краще зрозуміти сутність кейс-методу в освітньому середовищі розглянемо приклад його застосування на уроці.

1. *Організаційний момент.* На цьому етапі учням надається кейс, а основне завдання цього етапу – мотивація. Вчителю необхідно навчити учнів правильного використання Інтернету та пояснити, як правильно і безпечно використовувати ресурси в мережі. На цьому етапі учні мають налаштуватися на розв'язання проблемного завдання.

2. *Робота в групах із пошуку рішень поставленої проблеми.* Вчитель має консультувати учнів, а вони, у свою чергу, обговорюють можливі шляхи розв'язання поставленої проблеми/задачі, аналізують інформацію та виробляють єдину позицію, яку потім оформлюють на папері. Основне завдання цього етапу – організація діяльності для розв'язання проблемної ситуації. У результаті в учнів визначається межа знань та формуються навички спільного розв'язання задачі.

3. *Обговорювання та розбір отриманих результатів.* На цьому етапі вчитель організовує та спрямовує учнів на обговорення варіантів рішень. У процесі дискусії дуже важливо, щоб міг висловитися кожний учасник, але при цьому його позиція має бути аргументована й уточнена.

4. *Підбиття підсумків.* Наступний етап присвячений підбиттю підсумків, який проводить учитель. Основним завданням цього етапу є створення умов для рефлексії. Як результат має відбутися осмислення практичного застосування знань із пройденої теми в життєвій реальній ситуації.

5. *Домашнє завдання.* Вчитель дає кожному учню індивідуальне завдання з такою самою ситуацією яка була на уроку, але з іншими умовами.

6. *Рефлексія (самооцінка своєї діяльності на уроку).* Цей етап можна провести як в усній, так і в письмовій формі. Учні мають відповісти для себе на такі запитання: що

Таблиця 1

Класифікація кейс-методу

№ з/п	Класифікація кейсів	Основна задача	Зміст кейсу
1	Навчальний кейс-метод	Навчання, відпрацювання навичок пошуку рішень	Навчальні ситуації
2	Практичний-кейс метод	Відпрацювання навичок, використання предметних знань і вмінь у реальному житті	Реальні життєві ситуації
3	Дослідницький кейс-метод	Здійснення науково-дослідної діяльності	Дослідницькі ситуації

Джерело: узагальнено авторами на основі [8].

нового я сьогодні дізнався? з чим не було важко впоратися? що треба врахувати наступного разу? Тобто сенс цього етапу поставити оцінку своїй діяльності на уроку [14].

Інформатизація освіти призвела до зміни парадигми освітньо-інформаційної взаємодії «вчитель – учень», оскільки з'явився третій учасник взаємодії – інтерактивний інформаційний ресурс, що функціонує на основі інформаційно-комунікаційних технологій (далі ІКТ) і дає змогу здійснювати ефективний зворотний зв'язок для освітніх цілей.

Корейський науковець Мін Ю Шин наголошує, що разом із поширенням інформаційних технологій стали набирати популярність цифрові кейси. У своєму дослідженні він визначає цифровий кейс, як електронний навчально-методичний комплекс, який містить опис практичної проблемної ситуації, пакет інформаційних ресурсів і методичні рекомендації щодо організації пошуку шляхів вирішення виявлених проблем [15].

В електронному середовищі сучасного освітнього процесу найбільш ефективним є використання таких видів кейсів: 1) кейси, які потребують участі вчителя для перевірки відповіді учня, оскільки відповідь на запитання є відкритою та неоднозначною (завдання вчителя – викликати інтерес учня до проблеми, змусити його міркувати, включити критичне мислення); 2) кейси, розв'язання яких автоматизовано, так як відповідь на питання однозначна (завдання полягає в тому,

щоб навчитися працювати з інформацією, відбираючи корисне та відкидаючи зайве).

Для ефективного впровадження кейс-методу цифрове освітнє середовище варто використовувати такі платформи:

- *Google Classroom* – організація роботи з кейсами й обговорення результатів;
- *Kahoot* – створення інтерактивних завдань на основі кейсів;
- *Padlet* – спільна робота над аналізом кейсів і генерацією ідей;
- *Moodle* – створення цифрових кейсів з інтерактивними компонентами.

Слід зауважити, що в цифровому освітньому середовищі кейс-метод активно використовується для навчання таких предметів, як математика та інформатика, адже сприяє інтеграції теоретичних знань із практичними завданнями. Завдяки використанню цифрових платформ учні отримують можливість аналізувати реальні життєві ситуації, розвивати логічне мислення та навички роботи з інформацією [15].

Виокремимо декілька веб-ресурсів (Рис. 1), які є освітніми онлайн-платформами та містять навчальні матеріали з математики й інформатики і надають їх користувачам за певних умов.

Отже, робота з цифровим кейсом потребує дотримання дидактичних принципів при створенні його змісту та використанні в навчальному процесі. Це сприяє розвитку в учнів аналітичного, практичного, творчого, комунікативного та соціального мислення,

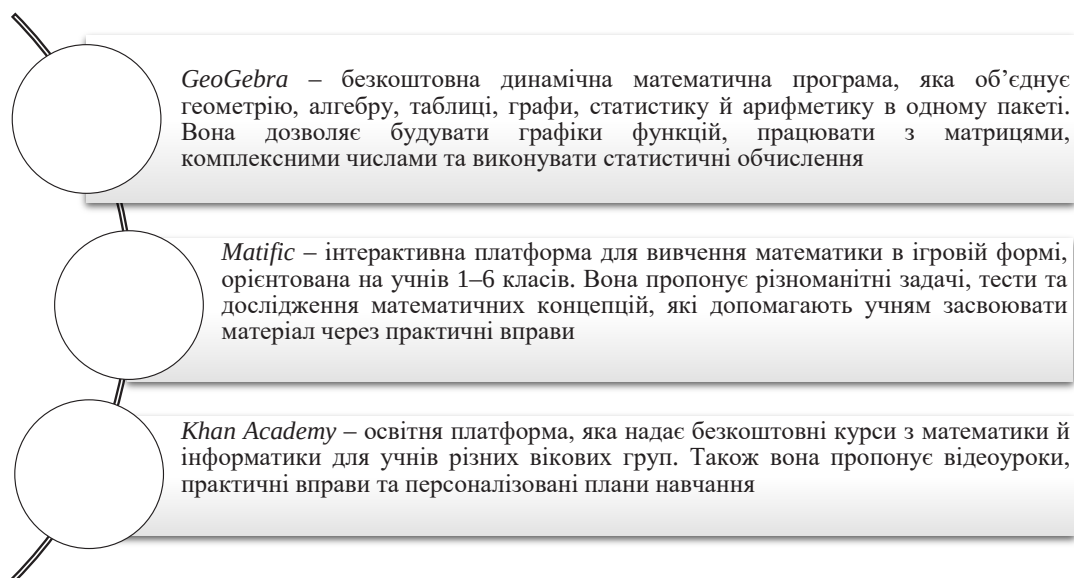

Рис. 1. Цифрові інструменти та додатки, які можуть допомогти у вивченні математики й інформатики

Джерело: узагальнено авторами на основі [9, 11, 12].

а також підвищує рівень цифрової грамотності всіх учасників освітнього середовища.

Таким чином, віртуальні освітні платформи мають великий потенціал при викладанні інформатики й математики, оскільки надають можливість для вчителя своєчасно вносити корективи в інтерактивні мультимедійні навчальні матеріали; використовувати прості та зручні інструменти для забезпечення контролю знань; реалізувати мережеву взаємодію між учнями та вчителем як під час роботи в класі, так і під час позакласного навчання, що особливо затребуване в умовах поширення мобільних пристроїв із можливістю безперервного доступу до мережі Інтернет.

Слід наголосити, що цифровий кейс має свої компоненти, які допомагають краще розкрити завдання та допомогти у його вирішенні. У Таблиці 2 представлена структура цифрового кейсу, яка може бути використана на уроках з математики й інформатики.

Таким чином, кейси з математики та інформатики як сукупність навчальних матеріалів можуть включати в себе всі необхідні засоби для вирішення ситуаційної задачі, що дозволяє застосовувати кейс-метод при вивченні зазначених дисциплін. Використання кейс-методу в освітньому процесі сприяє підвищенню мотивації учнів до вивчення предме-

тів, забезпечуючи більш високий рівень їх предметної підготовки. При цьому сам метод орієнтований на формування навичок аналізу інформації, дослідницьких навичок, вміння застосовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань.

Метод кейс-технології впливає на формування особистих якостей учня. Представлені в табл. 3 показники дадуть змогу побачити, як кейс-метод впливає на освітній процес.

За допомогою кейс-методу вчитель зможе розкрити та сформулювати особисті якості учнів. Але більшого ефекту можна досягти шляхом поєднання традиційних освітніх технологій з інноваційними.

Кейс-метод є ефективним інструментом як для аудиторної, так і позааудиторної роботи, оскільки сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних навичок і здатності застосовувати знання на практиці. В аудиторному середовищі цей метод дозволяє активізувати навчальний процес завдяки груповій роботі, дискусіям і колективному пошуку рішень. Учні можуть аналізувати реальні або змодельовані ситуації, що стимулює їх до більш глибокого занурення у предмет, сприяє навчанню на основі досвіду та розвиває навички аргументації і комунікації.

Позааудиторне використання кейс-методу також має низку переваг, оскільки дає можливість студентам самостійно опрацьовувати матеріали, готувати рішення до заданих ситуацій і застосовувати отримані знання у власних дослідженнях або проєктах. Такий підхід розширює можливості навчання, оскільки учні можуть використовувати цифрові ресурси, онлайн-платформи та бази даних для поглибленого аналізу проблем. Дистанційний доступ до кейсів збільшує гнучкість у навчанні, а робота в індивідуальному або командному форматі поза межами класу допомагає формувати навички самостійного навчання й організації роботи.

Отже, інтеграція кейс-методу як в аудиторну, так і позааудиторну діяльність дозволяє підвищити ефективність навчального процесу, сприяє формуванню в учнів практичних навичок прийняття рішень і забезпечує тісний зв'язок між теоретичними знаннями та їх застосуванням у реальних ситуаціях.

Попри зазначені вище переваги використання кейс-методу, його застосування має певні труднощі, серед яких можна виокремити наступні:

- *технічні бар'єри* – недостатній доступ до цифрових ресурсів і повільний Інтернет у деяких загальноосвітніх навчальних закладах;

Таблиця 2

Структура цифрового кейса

№ з/п	Компоненти кейса	Склад компонентів
1	Ситуаційне завдання	Опис навчальної проблемної ситуації, яка може бути розв'язана засобами математики або інформатики
2	Завдання, розв'язання яких призводить до вирішення поставленої проблеми	Завдання або питання для організації поетапного вирішення основного ситуативного завдання
3	Матеріали, необхідні для виконання завдань	Вихідні дані, статистичні дані, дані для перевірки отриманих результатів, інформаційні (довідкові) матеріали тощо
4	Програмні засоби для вирішення проблеми	Інформаційні технології, необхідні для вирішення основного ситуативного завдання. Цей компонент здебільшого відноситься до вирішення кейсів з інформатики

Джерело: вдосконалено авторами на основі [8].

Таблиця 3

Вплив кейс-методу на формування якостей і навичок учня

Особисті якості учня	Характеристика особистих якостей учня	Вплив кейс-методу на формування особистих якостей учня
Швидко приймати рішення	Здатність розробляти та впроваджувати модель конкретних дій	Порівняння і аналіз плюсів і мінусів різних ситуацій, розуміння логіки розвитку проблеми
Швидке навчання	Здатність швидко та ефективно знаходити інформацію, запам'ятовувати, робити висновки, оволодівати навичками	У процесі роботи безпосереднє навчання, впровадження теорії на практиці
Мислити системно	Здатність до цілісного сприйняття об'єктів у їхній структурно-функціональній вираженості	Всебічний аналіз проблем і ситуацій
Самостійність та ініціативність	Розробка власних рішень і проєктів, активна участь в обговореннях, реалізація поставлених викладачем завдань	Висока індивідуальна активність в ситуаціях невизначеності
Готовність до змін, гнучкість	Бажання і вміння швидко орієнтуватися в ситуації, що змінилася, адаптуватися до нових умов	Вироблення поведінки в постійно мінливих ситуаціях аналізу
Комунікація	Грамотна мова	Уміння слухати і чути співрозмовника, відстоювати власну точку зору

Джерело: сформовано авторами на основі [10].

– *складність оцінювання* – оцінювання результатів групової роботи залишається проблематичним питанням через його суб'єктивність;

– *необхідність додаткової підготовки* – вчителям потрібно більше часу для розробки якісних кейсів і навчання цифровим технологіям.

Щоб подолати ці труднощі вчителям необхідно дотримуватися наступних практичних рекомендацій.

1. Використовувати кейси, які відповідають рівню знань та інтересам учнів.

2. Комбінувати кейс-метод з іншими активними формами навчання (дискусіями, проєктами тощо).

3. Використовувати цифрові ресурси для автоматизації оцінювання.

4. Заохочувати учнів до створення власних кейсів для підвищення їхньої залученості.

Наостанок можна сказати, що застосування кейс-методу в цифровому освітньому середовищі допомагає розвитку аналітичного мислення та підвищує мотивацію учнів. Однак для його ефективного впровадження необхідно враховувати технічні обмеження, забезпечити методичну підтримку вчителів і використовувати спеціалізовані цифрові платформи. Поєднання кейс-методу з іншими освітніми підходами має потенціал для значного покращення якості навчання.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, можна дійти висновку, що використання кейс-методу в навчанні підвищує

інтерес до предмета, а також мотивує учня до його більш глибокого вивчення, допомагає засвоєнню нових знань і навичок збору, відбору й аналізу інформації, що сприяє кращому розумінню пройденної теми. При використанні цього методу в процесі навчання учні розвивають творчі навички, навчаються працювати в команді, вміють слухати інших і формулювати свою точку зору. Для вчителя важливо правильно і доцільно використовувати можливості мережевих ресурсів та оптимізувати їх застосування в навчальному процесі. При цьому найбільший педагогічний результат можна досягти завдяки систематичному та комплексному їх застосуванню на різних заняттях і в організації різних видів навчальної діяльності, таких як інформаційно-пошукова, експериментальна та науково-дослідна, діяльність з представлення і вилучення знань, а також самостійна навчальна діяльність, що корисно для активного залучення учнів до педагогічної взаємодії. Використання кейс-методу в аудиторній та позааудиторній роботі сприяє більш глибокому засвоєнню знань, розвитку критичного мислення та формуванню практичних навичок. Поєднання цього методу з цифровими технологіями забезпечує гнучкість навчального процесу, підвищує мотивацію учнів і створює умови для інтеграції теоретичних знань із реальними ситуаціями.

Перспективи майбутніх досліджень з проблематики використання кейс-методів у навчанні можуть бути пов'язані з розроб-

кою практичних рекомендацій для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів по поєднанню кейс-метода із сучасними цифровими технологіями. Майбутнє цифро-

вої освіти буде залежати від того, наскільки ефективно вчителі зможуть використовувати ці інновації для вирішення поточних і майбутніх освітніх викликів.

Література:

1. Гоу К. Реалізація моделі змішаного навчання в цифровому освітньому середовищі китайських університетів. *Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика»*. 2022. № 14 (27). URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-14\(27\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0255-14(27)-09) (дата звернення: 10.03.2025).
2. Дембіцька С., Сіверт І. Цифрова доступність в освіті: виклики та перспективи. *Педагогіка безпеки*. 2024. Т. 9. № 2. С. 57–63. URL: <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2024-9-2-057-063> (дата звернення: 10.03.2025).
3. Овчарук О. Інструменти ефективної комунікації учнів та вчителів у цифровому освітньому середовищі: результати онлайн-дослідження. *Нові технології навчання*. 2024. № 98. С. 148–156. URL: <https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.18> (дата звернення: 10.03.2025).
4. Потюк С. Особливості застосування кейс-технологій в інклюзивному освітньому середовищі початкової школи. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2023. № 17 (49). С. 49–54. URL: <https://surl.li/nbzbqc> (дата звернення: 10.03.2025).
5. Прокоп І. А., Саварин Т. В. Метод аналізу конкретних ситуацій (кейс-метод) як педагогічна технологія. *Медична освіта*. 2021. № 1. С. 93–97. URL: <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2021.1.11974> (дата звернення: 10.03.2025).
6. Пушкар О., Полякова Г. Багатоконтурна адаптація у цифровому освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика»*. 2024. № 19 (37). URL: [http://dx.doi.org/10.33296/2707-0255-19\(37\)-06](http://dx.doi.org/10.33296/2707-0255-19(37)-06) (дата звернення: 10.03.2025).
7. Романишин Ю. Л. Ad-гос-метод навчання у веббазованому освітньому середовищі закладу вищої освіти: інтеграція концепції управління знаннями. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2024. № 1. С. 140–149. URL: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-1-20> (дата звернення: 10.03.2025).
8. Costa M. C., Olinda A. L. S., Santos A. P. Tecnologias digitais na educação: Desafios e oportunidades para o ensino e aprendizagem. *VI Seven International Multidisciplinary Congress*. 2024. URL: <http://dx.doi.org/10.56238/sevenVImulti2024-019> (дата звернення: 10.03.2025).
9. GeoGebra tools and resources. URL: <https://www.geogebra.org/> (дата звернення: 10.03.2025).
10. Gupta S. K., Saranya T.S. Navigating the digital frontier: the unique challenges and opportunities of education in India. *Pedagogy and Education Management Review*. No. 4 (18). P. 4–24. URL: <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2024-4-24> (дата звернення: 10.03.2025).
11. Khan Academy. URL: <https://www.khanacademy.org/> (дата звернення: 10.03.2025).
12. Matific. URL: <https://www.matific.com/ua/uk/home/> (дата звернення: 10.03.2025).
13. Restalia W., Khasanah N. Transformation of Islamic education in the digital age: challenges and opportunities. *Tadibia Islamika*. 2025. Vol. 4. No. 2. P. 85–92. URL: <https://doi.org/10.28918/tadibia.v4i2.8964> (дата звернення: 10.03.2025).
14. Ruiz S. V. C., Muñoz S. D. P. Challenges and opportunities for digital leadership in the transformation of educational organisations: developing digital, soft, intercultural, and inclusive skills. *Multidisciplinary Organizational Training of Human Capital in the Digital Age*. 2025. P. 25–58. URL: <http://dx.doi.org/10.4018/979-8-3693-7086-5.ch002> (дата звернення: 10.03.2025).
15. Shin M.-J. A case study on the use of digital devices and changes in awareness through the experience of participating in digital literacy education among elderly women. *Korean Association For Learner-Centered Curriculum And Instruction*. 2024. Vol. 24. No. 23. P. 75–89. URL: <http://dx.doi.org/10.22251/jlcci.2024.24.23.75> (дата звернення: 10.03.2025).
16. Uzorka A., Odebiyi O.A., Kalabuki K. Educational leadership in the digital age: navigating challenges and embracing opportunities. *International Journal of Technology in Education and Science (IJTES)*. 2025. Vol. 9. No. 1. P. 128–141. URL: <https://doi.org/10.46328/ijtes.605> (дата звернення: 10.03.2025).

УДК 316 : 378.6 – 057.87

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.1.4>**Марина ЯКОВЕНКО**

доктор філософських наук, професор кафедри філософії та суспільних дисциплін,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», mlyakov07@gmail.com
ORCID: 0009-0006-1595-9048

Тамара НИЧ

кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії та суспільних дисциплін,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», nychtamara@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4990-3350

ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ СТУДЕНТАМИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗРУШЕНЬ

В статті розглядається відбір сучасними студентами базових джерел інформації, до яких вони звертаються під час пошуку навчального матеріалу. Так, було виявлено і представлено, якою мірою сучасні студенти звертаються до наступних джерел інформації: підручників, довідників у паперовому/електронному вигляді; власних конспектів лекцій, лекцій з конкретного предмету з Інтернет-мережі; матеріалів електронних наукових бібліотек та методичних матеріалів; штучного інтелекту (ChatGPT); матеріалів візуалізації та аудіалізації з мережі Інтернет тощо.

Стаття побудована на даних емпіричного соціологічного дослідження, яке було проведено в травні 2024 року серед студентів молодших курсів Міжрегіональної академії управління персоналом (м. Київ). Для ретроспективного співставлення ряду отриманих показників, надано дані дослідження, проведеного авторами статті у лютому 2009 року.

В дослідженні визначено проблемні зони та виклики, що стоять перед системою вищої освіти, які пов'язані із застосуванням новітніх інформаційно-технологічних функцій електронних мереж. Так, продемонстровано в ретроспекції, що основні джерела інформації та технології, до яких звертаються сучасні студенти в процесі підготовки до академічних занять, значно відрізняються від підготовки студентів минулих років. Виявлено, що в умовах сучасних інформаційно-технологічних зрушень відбувається зміщення інформаційно-наукової затребуваності у студентства паперових на електронні носії інформації. Останні, динамічно змінюючись, надають широкі можливості для пошуку навчальної інформації. Новітньою та активно використовуваною формою пошуку та систематизації інформації є нейронна мережа ChatGPT, яка впливає на систему навчальної підготовки.

Ключові слова: студенти, джерела навчальної інформації, Інтернет-мережа, паперові носії навчальної інформації, соціологічне дослідження, інформаційно-технологічні зрушення.

Maryna YAKOVENKO, Tamara NYCH. FEATURES OF STUDENTS' SEARCH FOR INFORMATION RESOURCES IN THE CONTEXT OF MODERN TECHNOLOGICAL CHANGES

The article examines the selection of basic information sources by modern students, which they turn to when searching for educational materials. It identifies and presents the extent to which contemporary students use the following sources of information: textbooks and reference books in both printed and electronic formats; personal lecture notes; lectures on specific subjects available online; materials from electronic scientific libraries and methodological resources; artificial intelligence (ChatGPT); as well as visualization and audio materials from the Internet.

The study is based on data from an empirical sociological research conducted in May 2024 among junior students of the Interregional Academy of Personnel Management (Kyiv). To provide a retrospective comparison of several obtained indicators, the article also includes data from a study conducted by the authors in February 2009.

The research identifies problematic areas and challenges facing the higher education system related to the use of new information technology functions in electronic networks. A retrospective analysis demonstrates that the primary sources of information and technologies used by modern students in their academic preparation differ significantly from those used by students in previous years. The study reveals that due to contemporary information and technological shifts, students are increasingly replacing printed sources with electronic ones. These electronic resources, which are constantly evolving, offer extensive opportunities for searching educational information. A new and actively utilized tool for information retrieval and systematization is the neural network ChatGPT, which significantly influences the educational process.

Key words: students, sources of educational information, Internet, printed educational materials, sociological research, information and technological shifts.

Постановка проблеми. В дискусійному полі педагогіки вищої школи сьогодні багато уваги приділяють змінам в системі вищої освіти (реформуванню закладів вищої освіти, розширенню спектру спеціальностей підготовки, змінам в формах надання знань та

контролю за їх засвоєнням, модифікаціям в системі управління закладами, урізноманітненню освітніх послуг та ін.), які характеризують її як соціальний інститут. Проте, на наш погляд, слід говорити не тільки про реформи останнього, але, перш за все, про ті

соціокультурні контексти, які конкретно-історично визначають сутність системи вищої школи. До них сьогодні можна віднести процеси глобалізації, інформатизації, ситуацію культурної багатозначності і невизначеності, що суттєво впливає на роль сучасного університету. Сама освіта трактується сьогодні не як процес передачі знань, а як стимулювання студентів до розвитку власних сил і здібностей, що дозволить їм діяти в умовах невизначеності світу, який стрімко змінюється [3].

Сучасна епоха значно змінила не тільки інституціональні засади вищої школи, але й кардинальним чином вплинула на характер отримання знань студентською молоддю. Сучасні студенти значно відрізняються від попередніх поколінь, які студіювали знання, до прикладу, двадцять-тридцять, і, навіть, десять років тому, про що ми писали свого часу [2; 3]. Їх формування відбувається протягом декількох попередніх років складної системи навчання у школі, яка вперше в історії людства активно використовує інформаційні технології та дистанційну систему освіти. Це зробило можливим занурення молодого покоління в новітні форми отримання інформації та опанування знань. Окрім того, в соціальному аспекті зросла дистантність спілкування, з'явилися нові її форми, що має великий вплив на характер комунікації студентів та запит ними конкретних знань.

Доступ до інформації – активними користувачами якої є молоде покоління – безперервно розширюється. Водночас значно змінюється система її пошуку, – вочевидь відбувається «перехід» від фізичних носіїв інформації до електронних мереж. Але в рамках наукового аналізу недостатньо уваги приділяється питанню, яким чином студенти формують освітній базис, як працюють з інформаційними засадами інтернету, як здійснюють пошук інформації, якими джерелами інформації користуються під час підготовки до занять тощо. Проте важливість розуміння цих процесів беззаперечна, оскільки вони є певним показником суттєвих змін в освітньому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення різних аспектів інформаційного навчального середовища останніми десятиліттями невпинно збільшується. Тут представлені численні розвідки фахівців різних галузей соціального та гуманітарного знання, – педагогів, психологів, філологів, філософів. Але на загальному фоні не вистачає достатньої кількості емпіричних соціологічних досліджень, які демонстрували би актуальну зміну певних інформаційно-знансєвих

запитів студентів, що відбуваються в умовах розширення можливостей інформаційних технологій.

Серед розмаїття представлених досліджень слід виділити роботи С. В. Дембіцької, І. Б. Іванова, С. Д. Ісаєвої, І. М. Кобилянської, І. В. Летуновської, Н. В. Соловей, Л. Т. Тюптя та інших, які звертаються до інформаційного навчального середовища в епоху цифрових технологій в огляді самостійної роботи студентів, вибору ними професії, пошуку вторинної зайнятості, вдосконалення професійної підготовки фахівців тощо. Питання використання студентами конкретних джерел інформації розглядалися авторами цієї статті певний час тому [1; 4], та слугували базою проведення даного дослідження в аспекті вивчення інформаційного поля самостійної підготовки студентів до занять.

Мета статті – надати аналіз даних, які були отримані в результаті емпіричного соціологічного дослідження, щодо використання студентською молоддю джерел інформації під час підготовки до академічних занять. Дослідження проведено в травні 2024 року серед студентів молодших курсів Міжрегіональної академії управління персоналом (м. Київ). Ряд показників цього дослідження висвітлювались в нашій попередній публікації [5; 6].

Методом дослідження було обрано роздавальне анкетування, якому передувало експертне опитування, що надало базу для уточнення інструментарію та проведення аналізу. Загалом за квотною вибіркою опитано 116 осіб, які презентують напрями підготовки з технічних, гуманітарних та соціальних наук.

Для визначення динаміки запиту базових джерел інформації та співставлення ряду отриманих показників, надано ретроспективні дані емпіричного дослідження, проведеного автором статті у лютому 2009 року [4].

Виклад основного матеріалу. Динамічний розвиток техніко-технологічних засад сьогодення занурює молодь в багатоманітне інформаційне середовище, що дозволяє значно прискорити і розширити пошук, автоматизувати відбір та структурованість змісту пошукових матеріалів.

Проте ще п'ятнадцять років тому студенти при підготовці до занять користувалися переважно «фізичними» джерелами знань, які існували здебільшого в паперовому вигляді. До них було віднесено підручники, книги, до яких звертались 71% опитаних, словники, довідники – це зазначили 36% опитаних; особисті конспекти лекцій, їх використовували 74% опитаних; а також методичні матеріали закладу вищої

освіти, підготовлені викладачами профільних дисциплін, що зазначили 30% опитаних.

Водночас частина студентів (10%) відзначили, що ніколи не відвідували бібліотек, вважаючи, що електронні носії містять більше інформації. Під час відвідування бібліотек студенти запитували здебільшого підручники з конкретного предмету (так зазначили 84% респондентів), рідше (зазначили 16,8% респондентів) – наукові статті.

В цей період Інтернет-ресурси (як узагальнююче поняття звернення до доступних інформаційних технологій) вже поставали як конкуруючий елемент підготовки до занять. Звернення до віртуальних ресурсів зазначили 70% респондентів. Водночас в якості інтернет-ресурсів здебільшого сприймалися текстові матеріали, розміщені на різних сайтах, які на той час не мали настільки різноманітного змістовного об'єму у порівнянні з сьогоденням. Домашній персональний комп'ютер мали не всі студенти, проте вважали його необхідним технічним засобом для навчальної діяльності. Про те, що ПК розширює можливості отримання інформації при підготовці до занять і скорочує витрачений на її пошук час висловились 89% респондентів.

Слід зазначити, що не всі респонденти в період попередніх досліджень мали вдома доступ до інтернет-ресурсів. Так, при підготовці до занять студенти зверталися до мережі Інтернет здебільшого: з дому (зазначили 57% респондентів), у друзів (зазначили 19% респондентів), в Інтернет-кафе (зазначили 18% респондентів). Водночас, відповідаючи на запитання, чи достатньо матеріалу, отриманого з Інтернет-джерел, для якісної підготовки до занять, 36% респондентів відзначили позицію «достатньо», а більшість, а саме 62%, відповіли, що «не завжди», що демонструє недостатність доступу в мережі змістовної інформації [4].

За останні роки значно змінились джерела інформації, які використовують студенти під час підготовки до академічних занять, що засвідчується останнім дослідженням. Проте, сучасні студенти (таблиця 1), як і попередні покоління, продовжують звертатися при підготовці до занять до підручників, довідників у паперовому вигляді. Так, «завжди» та «часто» використовують останні як джерело інформації 34,5% респондентів, (11,2% та 23,3% відповідно). Рідко долучаються до такої форми пошуку та використання інформації – 44,8%, ніколи – 14,7% респондентів, що загалом (59,5%) демонструє значне зниження затребуваності даних носіїв інформації і є показником суттєвих змін у використанні традиційних джерел науково-навчального пошуку.

Так, підручниками, довідниками в електронному вигляді (таблиця 2) завжди користуються 28,5% респондентів, часто – 44,8%, що загалом складає 73,3% респондентів. Рідко користуються таким видом зберігання та надання інформації 14,7% респондентів, а ніколи – 5,2% опитаних. А отже, не зважаючи на розширення електронної бази науково-навчальної інформації, яка існує на просторах інтернету як в систематизованому, так і в несистематизованому вигляді, отримані показники демонструють, що підручники, довідники, як форми систематичного викладу інформації мають домінуючий попит у процесі підготовки до занять. Водночас слід констатувати збільшення звернень до навчального електронного ресурсу.

Щодо звернення до засобів актуальної масової інформації (газет і журналів), які є додатковими джерелами навчання та розширення світогляду студентства (таблиця 3–4), виявилось: у паперовому вигляді до них завжди звертаються лише 1,7% респондентів, а часто – 6,0%, що загалом складає

Таблиця 1

Частота використання підручників, довідників у паперовому вигляді

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Підручники, довідники тощо (у паперовому вигляді)	11,2	23,3	44,8	14,7

Таблиця 2

Частота використання підручників, довідників в електронному вигляді

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Підручники, довідники тощо (в електронному вигляді)	28,5	44,8	14,7	5,2

невелику цифру – 7,7% респондентів. Рідко звертаються до журналів і газет у паперовому вигляді 17,2% респондентів. Загальна частина тих, хто хоч коли-небудь звертається до періодичних друкованих джерел складає 24,9%. Проте ніколи до них не звертається переважна частина опитаних – 68,1%.

Водночас газетами і журналами у вигляді електронних видань завжди цікавляться 6% респондентів, часто – 23,3%, що складає 29,3% найбільш зацікавлених респондентів. Рідко звертаються до журналів і газет у вигляді електронних видань 30,2% респондентів. Ніколи не звертаються до електронної версії журналів і газет 34,5% респондентів. А це означає, що значна частина студентів (59,5%) отримує інформацію здебільшого з інтернет-ресурсів.

Таким чином, зважаючи на просвітницьку і пізнавальну значимість газет і журналів, постає очевидним незначна затребуваність їх сучасним студентством у паперовому вигляді. Водночас, не суттєво більше їх використовують і в електронному вигляді. Слід відзначити, що зацікавленість у зверненнях до історично усталених форм надання актуальної соціальної інформації значно зменшується.

Власними конспектами, які записуються під час проведення лекцій та які існують переважно в паперовому, рідше в електронному вигляді, користуються практично всі студенти (таблиця 5). Так, завжди ними користуються 70,7% респондентів, часто – 19,0% (що загалом складає 89,7% частоти звернення), рідко – 6,9%, а ніколи – лише 0,9% респон-

дентів. Вочевидь, що сучасні студенти залишаються «прибічниками» даної традиційної форми опанування та закріплення знань, але специфіка відношення до конспектування лекційних занять потребує, на наш погляд, додаткових досліджень, оскільки є показовою щодо змін у системі вищої освіти.

Проте виникла та набуває популярності додаткова освітня послуга – лекції з конкретної дисципліни, розміщені в мережі Інтернет (таблиця 6). Так, ними завжди користуються 40,5% студентів, часто користуються 43,0%, що загалом демонструє активне використання (83,5% респондентів) такої уможливленої електронними засобами форми набуття знань. До них можна приєднати 11,0% респондентів, які теж користуються даною послугою, але рідко. А отже, серед всіх опитаних лише 3,4% респондентів ніколи не користуються предметними лекціями, розміщеними в мережі Інтернет. Звернення студентів до лекційних матеріалів, розміщених в електронних мережах, надає можливість бути долученим до розширеної системи знань, запропонованої конкретним закладом вищої освіти та, водночас, уможливорює подолання недоліків особистої системи підготовки.

Залученість студентів до віртуальних інформаційних ресурсів зростає, в тому числі за рахунок використання технологічних можливостей останніх. Серед таких ресурсів можна виділити фото- та відеоматеріали, аудіо- та графічні матеріали, які сьогодні широко використовуються при підготовці фахівців.

Таблиця 3–4

Частота використання журналів і газет

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Журнали, газети (у паперовому вигляді)	1,7	6,0	17,2	68,1
2.	Журнали, газети (електронні видання)	6,0	23,3	30,2	34,5

Таблиця 5

Частота використання власних конспектів лекцій

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Власні конспекти лекцій	70,7	19,0	6,9	0,9

Таблиця 6

Частота використання лекцій з конкретної дисципліни, розміщених в мережі Інтернет

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Лекції з конкретної дисципліни з мережі Інтернет	40,5	43,0	11,0	3,4

Так, відеоматеріалами з конкретної дисципліни з мережі Інтернет (таблиця 7) завжди користуються 25,9% респондентів, часто – 37,0%, що загалом складає 62,9% активних користувачів. При цьому рідко, але використовують дані матеріали 23,3% респондентів, що значно доповнює відсотковість звертання (до 86,2%). Сьогодні лише 11,2% опитаних ніколи не використовують таку можливість.

Щодо графічних матеріалів з мережі Інтернет (таблиця 8), то завжди до них звертаються 20,7% респондентів, часто – 37,0%, рідко – 29,3% респондентів. Таким чином, більше половини опитаних – 57,7% – є активними користувачами, а загальна кількість користувачів із числа опитаних складає 87%. В той же час, 12,1% респондентів не користуються даною функцією.

До аудіоматеріалів з мережі Інтернет (таблиця 9) студенти звертаються рідше, ніж до інших видів інформації, але теж досить активно. Так, 10,3% респондентів завжди користуються аудіоматеріалами, 28,5% з них звертаються до них часто, рідко – 31,0%. Отже, 38,8% респондентів є активними користувачами, загалом 69,8% користуються даною функцією. Значна частина опитаних респондентів (27,6%)

ніколи не користувалися аудіоматеріалами з Інтернету.

Фотоматеріалами, розміщеними в мережі Інтернет (таблиця 10), для підготовки до академічних занять завжди користуються 32,8% респондентів, 35,3% роблять це часто, а 24,1% – рідко. Отже, активними користувачами даної функції мережі є 68,1% респондентів, а загалом долучаються до наданих мережею функцією 92,2% студентів. Ніколи не користуються фотоматеріалами з Інтернету 7,8% опитаних.

Таким чином, серед новітніх форм опанування та розширення знань через аудіо- та відеоряд (відеоматеріали, графічні матеріали, фотоматеріали та аудіоматеріали), фотоматеріали є функцією, яка найчастіше використовується для візуалізації інформації з тих, що нами були розглянуті в процесі дослідження.

З розвитком технологій в мережі Інтернет виникають нові функції, до використання яких долучаються студенти. Так, самостійне написання різного рівня академічних робіт поступово заміщується опосередкованими мережею Інтернет послугами з написання робіт (таблиця 11). Як виявилось, завжди користуються такою функцією інтернет-мереж 6,9% респондентів. Часто такою

Таблиця 7

Частота використання відеоматеріалів, розміщених в мережі Інтернет

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Відеоматеріали з конкретної дисципліни з мережі Інтернет	25,9	37,0	23,3	11,2

Таблиця 8

Частота використання графічних матеріалів, розміщених в мережі Інтернет

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Графічні матеріали з Інтернету	20,7	37,0	29,3	12,1

Таблиця 9

Частота використання аудіоматеріалів, розміщених в мережі Інтернет

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Аудіоматеріали з Інтернету	10,3	28,5	31,0	27,6

Таблиця 10

Частота використання фотоматеріалів, розміщених в мережі Інтернет

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Фотоматеріали з Інтернету	32,8	35,3	24,1	7,8

послугою користуються 11,2% респондентів. Рідко – 16,4% опитаних. Ніколи нею не користуються 64,7% респондентів. Умовно узагальнена сума відповідей респондентів, які різною мірою користуються даною послугою – 34,5% – не тільки демонструє поступове заміщення цієї «фізичної» форми виконання академічної роботи можливостями віртуального простору, але й ставить більш глибоке питання про специфіку використання інтернет-мереж в системі сучасної освіти.

З появою в мережі «штучного інтелекту», що може імітувати самостійну освітню діяльність студента – ChatGPT – його використання стає все більш популярним (таблиця 12). Так, за результатами дослідження виявилось, що завжди в процесі пошуку та систематизації навчальної інформації до нього звертаються 19,0% респондентів, 31,0% роблять це часто, що загалом складає 50% респондентів. Рідко до них звертаються 34,5% опитаних. Таким чином, умовно узагальнюючи відповіді респондентів, виявляється, що 84,5% з їх числа сьогодні різною мірою використовують ChatGPT. Ніколи не долучались до цієї функції з мережі Інтернет на даний час лише 10,3% респондентів. Відтак, дана позиція

демонструє наростання кардинальних змін в системі освіти, які потребують глибокого та уважного її переосмислення.

Серед матеріалів, до яких в мережі Інтернет звертаються студенти в процесі підготовки до занять, є і матеріали електронних наукових бібліотек (таблиця 13). Постійне їх використання зазначили 11,2% респондентів, часте – 26,7%, що загалом складає 37,9% з числа опитаних. Рідко до них звертаються 34,5% респондентів, ніколи – 22,4%. Слід відмітити значну кількість студентів, які долучаються до наукових знань. Однак позитивний показник частоти використання матеріалів електронних наукових бібліотек було б доцільно розширити подальшими дослідженнями щодо наявності особистої зацікавленості студентів у пошуку наукової інформації.

Методичними матеріалами, які розроблені викладачами навчального закладу та розміщені на сайті (таблиця 14), 14,7% студентів користуються завжди, 31,9% – часто, 30,2% – рідко. Загалом, 46,6% є активними користувачами сайту, а 76,8% – користуються ним різною мірою. Ніколи не звертаються до сайту – 23,2% опитаних. А отже, методичні розробки традиційно активно використо-

Таблиця 11

Частота використання послуг написання робіт, які опосередковані мережею Інтернет

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Послуги з написання робіт, що опосередковані мережею Інтернет	6,9	11,2	16,4	64,7

Таблиця 12

Частота використання ChatGPT

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	ChatGPT	19,0	31,0	34,5	10,3

Таблиця 13

Частота використання матеріалів електронних наукових бібліотек

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Матеріали електронних наукових бібліотек	11,2	26,7	38,8	22,4

Таблиця 14

Частота використання методичних матеріалів, розміщених на сайті навчального закладу

№ з/п	Найменування джерела	Завжди	Часто (до 2/3 об'єму підготовки)	Рідко (до 1/3 об'єму підготовки)	Ніколи
1.	Методичні матеріали, розроблені викладачами навчального закладу	14,7	31,9	30,2	23,2

вуються студентами в освітньому процесі. Водночас електронні бази даних методичних матеріалів, порівняно з їх паперовими аналогами, які частіше використовувались попередніми поколіннями, значно розширюють можливості долучення до них сучасних студентів.

Висновки та перспективи досліджень. Слід констатувати, що співставні показники, отримані нами протягом чверті століття досліджень українського студентства, свідчать: традиційні засади, що були напрацьовані інститутом вищої освіти, останнім часом суттєво змінюються, і причиною того є, перш за все, техніко-технологічні зрушення інформаційного простору, що визначають сучасний стан суспільства.

Загалом, як представлено в результатах досліджень, спектр інформаційного пошуку сучасних студентів зміщується у віртуальну систему накопичення та зберігання інформації, ними здійснюється активний перехід до електронної мережі пошуку інформаційних джерел, чим сучасні студенти значно відрізняються від студентів, щонайменше, двох останніх поколінь. Водночас, не зважаючи на розширення інформаційних технологій, зберігається запит на паперові носії навчально-

наукової інформації (підручники, довідники тощо), хоча, слід визнати, кількість звернень до них неухильно зменшується.

Інформаційно-технологічні зрушення (легкість пошуку та відбору, систематизації, візуалізації навчальної інформації тощо) розширюють можливості отримання студентами знань, але породжують ряд викликів для майбутнього системи вищої освіти. Важливу роль у цьому відіграє новітній технологічний феномен – штучний інтелект, який перебирає на себе ряд освітніх функцій аналітичного гатунку, донині притаманних соціальному інституту освіти. Новітні можливості мережі значно впливають на сутнісні засади системи вищої освіти та непередбачуваним чином можуть змінити їх.

Надані у статті результати проведеного в Міжрегіональній академії управління персоналом соціологічного дослідження можуть слугувати підґрунтям для подальшого вивчення питання про використання студентами джерел інформації в освітньому процесі. Представлені дані можуть бути корисними для самоаналізу педагогічної та методологічної діяльності закладів вищої освіти, яка відбувається в умовах інформаційно-технологічних зрушень.

Література:

1. Мелков Ю. О., Нич Т. В., Чиркова О. А. Використання комп'ютерного обладнання у процесі вищої освіти: можливості та проблеми. *Проблеми модернізації України* : Матеріали науково-практичної конференції (Київ, 29 листопада 2018 р.) / [ред. кол.: Курко М. Н. та ін.] К.: ДП «Видавничий дім “Персонал”», 2018. С. 342–343.
2. Нагорний Б. Г., Яковенко М. Л., Яковенко А. В. Студентство і сучасність : монографія ; К.: Арістей, 2005. 164 с.
3. Нич Т. В. Роль філософії в постнекласичному освітньому просторі. *Проблеми модернізації України* : Матеріали науково-практичної конференції (Київ, 30 листопада 2017 р.) / [ред. кол.: Курко М. Н. та ін.] К.: ДП «Видавничий дім “Персонал”», 2017. С. 108–110.
4. Яковенко М. Л. Вища освіта і запити сучасності. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць. Вип. 5. Луганськ: Вид-во Східноукр. нац. ун-ту, 2009. С. 239–247.
5. Яковенко, Марина Студентство в пошуку шляхів самореалізації (соціологічний аспект виміру). *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Педагогічні науки*. Вип. 2 (61). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2024. С. 24–30.
6. Яковенко, Марина, Нельга, Тетяна Професійна діяльність у виборі студентської молоді (соціологічний аналіз). *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Педагогічні науки*. Вип. 3(62). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2024. С. 34–40.

УДК 37.01

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.1.5>**Дмитро КИСЛЕНКО**доктор педагогічних наук, професор, Національний університет оборони України, kyslenkod@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6929-4236

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАВИК СУЧАСНОГО ОФІЦЕРА ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ

У статті проаналізовано теоретичні підходи до розуміння критичного мислення як ключової когнітивної компетентності офіцера оперативного рівня в умовах трансформації характеру збройного протистояння. Визначено, що критичне мислення виступає необхідною умовою ефективного функціонування офіцера в ситуаціях високої динаміки, багатофакторної невизначеності та інформаційного перевантаження, що характерні для сучасного бойового середовища. З'ясовано, що ця якість забезпечує здатність до прийняття раціональних і обґрунтованих рішень, адаптації до змін та уникнення шаблонності в оперативному управлінні. Розглянуто основні характеристики критичного мислення, серед яких логічна послідовність, рефлексивність, обґрунтованість, структурованість, когерентність, здатність до аналізу альтернатив та оцінки наслідків рішень. Охарактеризовано специфіку прояву критичного мислення на рівні оперативного управління, де воно визначає якість планування операцій, координації дій різномірних підрозділів, взаємодії з союзницькими структурами та трансформації стратегічних директив у конкретні тактичні рішення. Обґрунтовано необхідність розвитку критичного мислення у процесі професійної військової підготовки. Доведено, що його формування є одним із пріоритетів реформування військової освіти відповідно до стандартів НАТО. Сформовано висновки щодо ефективності впровадження інтерактивних методів навчання (кейс-аналіз, тактичні симуляції, командно-штабні ігри), що сприяють розвитку критичного мислення у слухачів. Розвиток цієї компетентності розглядається як чинник підвищення інтелектуального потенціалу Збройних Сил України та стратегічна умова успішного функціонування офіцерського корпусу в умовах сучасної війни.

Ключові слова: критичне мислення, офіцер оперативного рівня, професійна військова освіта, компетентність, стандарти НАТО, інтелектуальний потенціал, бойове середовище.

Dmytro KYSLENKO. CRITICAL THINKING AS A KEY SKILL OF A MODERN OPERATIONAL-LEVEL OFFICER

The article analyzes theoretical approaches to understanding critical thinking as a key cognitive competence of an operational-level officer in the context of the transformation of the nature of armed conflict. It is determined that critical thinking is a necessary condition for the effective functioning of an officer in situations of high dynamics, multifactorial uncertainty and information overload, which are characteristic of the modern combat environment. It is found that this quality provides the ability to make rational and well-founded decisions, adapt to changes and avoid stereotypes in operational management. The main characteristics of critical thinking are considered, including logical consistency, reflexivity, justification, structure, coherence, the ability to analyze alternatives and assess the consequences of decisions. The specifics of the manifestation of critical thinking at the level of operational management are characterized, where it determines the quality of planning operations, coordination of actions of heterogeneous units, interaction with allied structures and transformation of strategic directives into specific tactical decisions. The need to develop critical thinking in the process of professional military training is substantiated. It is proven that its formation is one of the priorities of reforming military education in accordance with NATO standards. Conclusions are drawn regarding the effectiveness of the implementation of interactive teaching methods (case analysis, tactical simulations, command and staff games), which contribute to the development of critical thinking in students. The development of this competence is considered as a factor in increasing the intellectual potential of the Armed Forces of Ukraine and a strategic condition for the successful functioning of the officer corps in the conditions of modern warfare.

Key words: critical thinking, operational-level officer, professional military education, competence, NATO standards, intellectual potential, combat environment.

Основна частина дослідження. Критичне мислення розглядається як одна з провідних професійних компетентностей офіцера оперативного рівня, що зумовлює якість управлінських рішень в умовах високої динаміки бойових дій, інформаційної невизначеності та багатофакторного ризику. Формування та розвиток критичного мислення у суб'єктів військового управління на сучасному етапі є предметом підвищеної уваги вітчизняної та зарубіжної військово-педагогічної науки, оскільки дана компетентність безпосередньо впливає на успішність оперативного планування, ефективність командування та збереження боєздатності підрозділів.

Офіцери оперативного рівня, систематично залучаються до прийняття рішень у складних, невизначених, часто асиметричних умовах сучасного збройного протистояння. Здатність до критичного осмислення оперативної обстановки, ідентифікації ключових загроз, формування обґрунтованих висновків та прогнозування розвитку подій визначає не лише індивідуальну результативність офіцера, а й загальний рівень оперативної ефективності Збройних Сил.

У контексті інтеграції України до євроатлантичного безпекового простору та гармонізації системи військової освіти із стандартами НАТО, розвиток критичного мислення

визначається як пріоритетне завдання. Положення стратегічних документів у сфері національної безпеки та оборони України підкреслюють необхідність формування у військовослужбовців здатності діяти автономно, відповідально та в умовах дефіциту інформації, що відповідає базовим принципам командного лідерства в збройних силах країн-членів Альянсу.

З огляду на зазначене, формування критичного мислення в офіцерів оперативного рівня розглядається не лише як освітньо-педагогічне завдання, а як ключовий чинник зміцнення національної обороноздатності, адаптації військової підготовки до вимог сучасної війни та забезпечення стратегічної сумісності із системою колективної безпеки. Отже, розвиток даної компетентності слід вважати складовою трансформаційної парадигми професійної військової освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «критичне мислення» є об'єктом зростаючого наукового інтересу у сфері психології, педагогіки та військової освіти. Його теоретичні засади були закладені у працях західних науковців. Зокрема, Дж. Дьюї одним із перших запропонував концепцію рефлексивного мислення, що передбачає свідомий аналіз підстав власних переконань. Подальший внесок у концептуалізацію цього феномена зроблено в межах проєкту «Delphi Report», у якому експертна група Американської філософської асоціації сформулювала критичне мислення як цілеспрямоване, саморегульоване судження, що включає інтерпретацію, аналіз, оцінювання, логічне висновування та пояснення [12].

Сутнісні характеристики критичного мислення були розроблені й іншими дослідниками. Р. Джонсон і Р. Пауль визначають критичне мислення як процес осмислення власного мислення з метою його вдосконалення, акцентуючи на його рефлексивній природі та вираженому метакогнітивному компоненті [14]. Таким чином, у західному науковому дискурсі критичне мислення трактується як здатність логічно, обґрунтовано й неупереджено оцінювати інформацію, формулювати самостійні висновки та приймати ефективні рішення.

У науковому просторі України проблема розвитку критичного мислення почала активно досліджуватися з початку 2000-х років, переважно у сфері педагогіки. Значну увагу цьому питанню приділила В. І. Конаржевська, яка надала ґрунтовну характеристику критичного мислення майбутніх офіцерів, визначивши його як спе-

цифічний тип інтелектуальної діяльності. Зокрема, дослідниця наголосила на стратегічному підході до прийняття рішень у проблемних ситуаціях, важливості рефлексії та аналітичних дій щодо зовнішніх і внутрішніх об'єктів, а також на здатності до об'єктивної оцінки результатів власної та сторонньої діяльності [4].

Український філософ О. Тягло підкреслює інтегративний характер критичного мислення, визначаючи його як «мислення вищого порядку». У своїх наукових працях він акцентує увагу на труднощах його впровадження у вищій школі, зокрема через інституційну інерцію та недостатню готовність викладачів до реалізації відповідних методик [8]. Водночас педагог С. О. Терно розробив ефективну методику формування критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії, що засвідчила можливість системного впровадження технологій критичного мислення в освітній процес [7].

У контексті військової освіти проблема розвитку критичного мислення має особливу актуальність. Так, О. Богуш досліджувала взаємозв'язок між розвитком критичного мислення курсантів і формуванням їхньої професійної Я-концепції, встановивши, що ця здатність сприяє розвитку творчого потенціалу, толерантності до альтернативних точок зору та схильності до постановки проблемних запитань. Вченою також охарактеризовано чинники, що впливають на формування критичного мислення у курсантів, зокрема мотиваційні (потреба вирішувати проблему, зацікавленість), когнітивні (обмеженість знань та досвіду), особистісні (самооцінка, впевненість у собі, рівень амбіцій), ситуаційні (стресові умови, часові обмеження, дефіцит ресурсів) [1, с. 72].

Інтеграція досвіду країн НАТО у професійну військову освіту Збройних Сил України є ще одним перспективним напрямом досліджень. Зокрема, у публікації С. Антробус і Г. Вест зазначено, що у Великій Британії критичне мислення розглядається як один із базових інструментів адаптації до невідомості бойового середовища, однак традиційна інституційна культура військових структур іноді стримує розвиток незалежного мислення [10]. Водночас, під егідою НАТО впроваджено освітній курс з критичного мислення для військових фахівців. За результатами дослідження Ф. Ібрагіма, учасники курсу продемонстрували вищі показники сформованості критичного мислення порівняно з контрольними групами, що свідчить про розвиток цієї навички [13].

Попри суттєве напрацювання теоретичних і методичних основ, потребує детального вивчення значення критичного мислення як ключового навичку сучасного офіцера оперативного рівня.

Метою статті є наукове обґрунтування значення критичного мислення як ключового навичку сучасного офіцера оперативного рівня та розроблення рекомендацій щодо його розвитку в системі професійної військової освіти.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження має теоретико-аналітичний характер. У процесі роботи використано метод аналізу та синтезу наукової літератури – для узагальнення існуючих визначень та концепцій критичного мислення, метод порівняння – для зіставлення підходів до розвитку критичного мислення в українській системі військової освіти та у практиках НАТО, а також елементи системного підходу – для розгляду підготовки офіцерів як цілісного процесу, що включає когнітивний, психологічний та практичний компоненти. Дизайн дослідження передбачав опрацювання як україномовних джерел (дисертацій, наукових статей, методичних розробок), так і іноземних публікацій та офіційних документів НАТО, що стосуються професійної військової освіти. Етичних питань дослідження не порушувалося, оскільки воно не передбачає роботу з особистими даними чи експериментами за участю людей, а спирається на відкриті джерела інформації. Обмеженням дослідження є його теоретична спрямованість без проведення емпіричних замірів рівня критичного мислення офіцерів; водночас результати роботи можуть слугувати підґрунтям для подальших практичних досліджень і впроваджень.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше на теоретичному рівні обґрунтовано критичне мислення як ключовий професійний навик саме офіцера оперативного рівня в умовах сучасного бойового середовища та нормативно-організаційної трансформації системи військової освіти України. У межах дослідження здійснено інтеграцію бойового досвіду Збройних Сил України, підходів стандартів НАТО (зокрема концепції Mission Command) та пошук для визначення комплексних умов, форм і засобів розвитку критичного мислення офіцерів. Уточнено понятійно-категоріальний апарат, визначено педагогічні та організаційні умови формування цієї якості у процесі професійної військової підготовки. Вперше запропоновано методичні підходи до розвитку критичного мислення в контек-

сті оперативного рівня управління силами в сучасній війні, що може бути враховано при вдосконаленні навчальних програм і підготовці інструкторського складу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному науково-педагогічному дискурсі критичне мислення розглядається як одна з провідних метакогнітивних компетентностей особистості, що забезпечує ефективність когнітивної діяльності в умовах складної, змінної та невизначеної ситуації. Дослідники інтерпретують його як цілеспрямоване застосування раціональних пізнавальних стратегій, що підвищують імовірність досягнення оптимального результату за конкретних обставин. Згідно з одним із поширених визначень, критичне мислення – це використання ефективних когнітивних технік і стратегій, релевантних до специфіки завдання, що потребує вирішення [9, с. 75].

І. Пасічник трактує критичне мислення як інтегральну якість особистості, що включає мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та рефлексивний компоненти, які детермінують процеси самопізнання, самоосвіти та професійної самореалізації [5, с. 114]. У контексті професійної діяльності військовослужбовця, критичне мислення набуває особливого значення як показник рівня його інтелектуального розвитку та професійної зрілості.

Як зазначає С. Гончарук, специфіка військової служби полягає у постійній необхідності приймати рішення за нестандартних умов, що потребують високого рівня когнітивної активності, аналітичного мислення та оцінювання множинних варіантів дій [2, с. 214]. На відміну від звичайного мислення, критичне мислення офіцера вирізняється такими характеристиками, як логічна несуперечність, аргументованість, зваженість, когерентність, глибина аналізу, об'єктивність, структурованість, точність і раціональність. Особливістю цього виду мислення є постійна орієнтація на оцінку результатів власної розумової діяльності, зокрема обґрунтування прийнятих рішень та їх відповідності ситуаційним вимогам.

З методологічної точки зору критичне мислення – це системна когнітивна діяльність, спрямована на перевірку достовірності інформації, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, формулювання гіпотез, їх аналітичну перевірку та прийняття рішень на основі логічного обґрунтування. Воно включає здатність до модифікації власної позиції на основі нових емпіричних даних або раціональних доводів, вміння застосовувати набуті

знання до нових ситуацій, а також схильність до прийняття відповідальності за ухвалені рішення.

Критичне мислення слід чітко відмежовувати від суміжних феноменів, таких як: а) механічне запам'ятовування інформації, що не передбачає її аналізу; б) розуміння змісту без активного осмислення, що є репродуктивним мисленням; в) інтуїтивне або креативне мислення, яке ґрунтується переважно на несвідомих процесах і не завжди є логічно структурованим. Таким чином, критичне мислення має чітко виражений аналітичний, рефлексивний та регулятивний характер, який забезпечує його спрямованість на досягнення обґрунтованої мети.

У військовому контексті критичне мислення розглядається як ключовий чинник інтелектуального потенціалу офіцера, що визначає його здатність до ефективного функціонування в умовах інформаційного переважання, динамічних змін обстановки та необхідності прийняття рішень у стислий термін. Офіцер, здатний до критичного аналізу, демонструє високий рівень адаптивності до складних ситуацій, швидко орієнтується в інформаційному середовищі, виокремлює релевантні дані та трансформує їх у практично значущі управлінські рішення. Натомість відсутність критичного мислення корелює із проявами когнітивної інертності, ситуативної безсистемності, хаотичності суджень і зниженням ефективності прийняття рішень [2].

Для офіцера оперативного рівня, відповідального за планування та реалізацію операцій середньої інтенсивності (на рівні бригади, дивізії або в межах об'єднаного оперативного угруповання), критичне мислення виступає ключовою інтелектуальною компетентністю. Саме на цьому рівні приймаються рішення, що мають визначальний вплив на хід оперативного планування та управління бойовими діями, забезпечення узгодженості дій різномірних підрозділів, ефективну взаємодію з союзницькими структурами, оперативне опрацювання розвідувальних даних та реалізацію стратегічних директив у конкретному бойовому контексті. Оперативний рівень військового управління вирізняється високим ступенем складності та потребує від офіцера здатності діяти одночасно в межах тактичного і стратегічного горизонтів, орієнтуючись на багатофакторний аналіз ситуації та прогностичність мислення.

У зазначених умовах критичне мислення постає як основоположний чинник успішного виконання оперативно-тактичних завдань.

Офіцер, який володіє цією здатністю, демонструє підвищену чутливість до змін обстановки, здатність до своєчасного коригування планів, ухвалення нетипових рішень, уникнення передбачуваних дій, на які орієнтується противник. Такий підхід сприяє досягненню асиметричної переваги та підвищує ефективність командного управління.

Зростання актуальності розвитку критичного мислення зумовлене трансформацією характеру сучасного збройного протистояння, що набуває ознак асиметричності, гібридності, технологічної насиченості та інформаційної перенасиченості. Бойовий досвід офіцерського складу Збройних Сил України, накопичений упродовж останніх років, засвідчує про прямий взаємозв'язок між рівнем сформованості критичного мислення та здатністю підрозділів забезпечувати бойову життєздатність і результативно реалізовувати поставлені оперативно-тактичні завдання. Зокрема, в умовах інтенсивного застосування противником безпілотних літальних апаратів та ракетних засобів ураження, офіцери органів військового управління вимушені оперативно модифікувати підходи до протиповітряної оборони, адаптувати тактичні моделі реагування та формувати нові, нестандартні рішення, що відходять від усталених доктринальних схем. У подібних ситуаціях критичне мислення реалізується як здатність до гнучкого мислення, ситуативного аналізу та інноваційного підходу.

Формування зазначених навичок відбувається, передусім, у процесі цілеспрямованої професійної підготовки, що включає участь в командно-штабних навчаннях, симуляційних тренуваннях (військових іграх), аналізі бойових кейсів та ситуативних завдань, які стимулюють активну рефлексію, аналітичну діяльність та прийняття рішень в умовах невизначеності.

Таким чином, розвиток критичного мислення офіцерів оперативного рівня слід розглядати як ключовий компонент професійної підготовки командного складу в умовах сучасного збройного конфлікту. З огляду на високий рівень складності, багатовимірність і динамізм сучасних бойових операцій, зазначена компетентність виступає не лише елементом інтелектуальної культури офіцера, а й визначальним чинником ефективності його управлінської діяльності у сфері оборони та безпеки.

Ефективність розвитку критичного мислення у військовослужбовців підтверджується відповідною освітньо-тренувальною практикою збройних сил країн НАТО.

Зокрема, у Збройних силах США широкого поширення набула методика Tactical Decision Games – так звані «тактичні ігри-рішення», що передбачають моделювання офіцерами складних оперативно-тактичних ситуацій із необхідністю швидкого прийняття рішення та аргументації власної позиції. У процесі виконання цих завдань офіцери працюють в умовах обмеженого часу, інформаційної невизначеності та змінної обстановки, що стимулює розвиток як критичного, так і креативного мислення. Як засвідчують дослідження, подібна методика успішно застосовується у підготовці офіцерського складу Корпусу морської піхоти США [13].

Подібні освітні практики використовуються і в структурах НАТО, де в рамках навчальних курсів для офіцерів оперативного рівня пропонується аналізувати складні міжвідомчі та міжнаціональні сценарії, зокрема ситуації, пов'язані з проведенням миротворчих операцій, кризовим управлінням або реагуванням на гібридні загрози. Такий підхід передбачає залучення слухачів до групового аналізу, аргументованої дискусії та формування декількох альтернативних варіантів дій, що значно підвищує їхню здатність до рефлексивного мислення, адаптивності та прийняття зважених рішень у складних умовах сучасного бою.

Формування критичного мислення офіцерів оперативного рівня є невід'ємною складовою модернізації системи військової освіти України та інтеграції її до сучасних освітніх і доктринальних стандартів. Зміна парадигми підготовки командного складу безпосередньо пов'язана з оновленням нормативно-правового забезпечення галузі, адаптацією змісту освітніх програм до вимог воєнного часу та орієнтацією на стандарти Організації Північноатлантичного договору.

В останні роки Департаментом військової освіти і науки Міністерства оборони України було ініційовано низку змін до чинних нормативних актів, що регламентують функціонування військової освіти. Ключовим документом у цьому напрямі є Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції трансформації системи військової освіти», яка визначає стратегічні орієнтири реформування освітнього процесу у військових навчальних закладах та цілковито узгоджується із зовнішньополітичним курсом України на вступ до Європейського Союзу та НАТО [6]. Відповідно до зазначеного документа, з 1 вересня 2023 року розпочато практичну імплементацію положень Концепції, що передбачає поетапну інтеграцію євроат-

лантичних підходів до професійної військової підготовки.

Важливою складовою трансформаційних процесів є діяльність програми НАТО з удосконалення військової освіти Defence Education Enhancement Programme – DEEP Ukraine, яка відіграє системоутворюючу роль у впровадженні сучасних освітніх практик у вітчизняні навчальні структури. Упродовж лише 2022 року в межах програми DEEP-Ukraine було проведено понад 100 цільових заходів, до участі в яких залучено 929 представників Збройних Сил України. Від початку реалізації ініціативи у 2012 році загалом організовано понад 800 тренінгів, семінарів, круглих столів і стажувань за участі понад 10 тисяч військовослужбовців та науково-педагогічних працівників як з України, так і з держав-членів НАТО.

Пріоритетними напрямками співпраці в межах програми DEEP-Ukraine визначено професійний розвиток викладацького складу військових освітніх інституцій; оновлення освітніх програм відповідно до стандартів НАТО; запровадження технологій дистанційного навчання та побудова навчальних мереж; підтримка у викладанні англійської мови для військовослужбовців; спільна робота українських та натівських експертів щодо модернізації змісту професійної підготовки; організація стажування представників українських військових вишів у навчальних закладах країн Альянсу; створення багаторівневої системи професійної підготовки сержантського складу Збройних Сил України [11].

Варто підкреслити, що саме в межах зазначених трансформаційних ініціатив вперше на нормативному рівні критичне мислення визначено як очікуваний результат освітнього процесу під час підготовки офіцерів оперативного рівня. Таким чином, розвиток критичного мислення не лише визнається важливою компетентністю, але й формалізується як обов'язковий компонент професійної придатності військового управлінця в умовах сучасної війни.

З метою реалізації вимог нових освітніх стандартів у Національному університеті оборони України, а також у низці інших військових освітніх установ, було здійснено комплексну модернізацію освітніх програм. Зокрема, до навчальних планів інтегровано окремі модулі та навчальні дисципліни, що орієнтовані на розвиток мислення в умовах складних бойових ситуацій, розв'язання військово-стратегічних завдань, а також аналітичне опрацювання оперативних сценаріїв. У цьому контексті було оновлено підходи до організації

навчального процесу, насамперед, суттєво розширено використання активних методів навчання, зокрема ситуаційного моделювання, ділових ігор, командного тренінгу.

У межах реалізації положень Концепції трансформації системи військової освіти, НУОУ розпочав проєкт із упровадження нових командно-штабних курсів та запуск програми підвищення кваліфікації викладачів для системи професійної військової освіти. Відповідно до оновленої парадигми підготовки, діяльність викладацького складу спрямовано на опанування сучасних методик навчання та забезпечення високої якості планування навчального процесу. Реалізація цих завдань вимагає від викладачів знання новітніх педагогічних технологій і розвиненого критичного мислення як основи для ефективного формування відповідної компетентності у слухачів.

Одним із пріоритетних напрямів модернізації змісту підготовки офіцерського складу є адаптація кращих практик НАТО у сфері військової освіти. Доктринальні документи Альянсу наголошують на необхідності формування у командного складу гнучкого, адаптивного мислення, орієнтованого на прийняття рішень в умовах багатовимірної невизначеності, оперативної складності та асиметричних загроз. У цьому контексті ключове місце посідає принцип Mission Command, який передбачає децентралізоване управління, делегування повноважень, розвиток ініціативи підлеглих та автономність в ухваленні рішень. Такий підхід вимагає від офіцерів здатності до критичного осмислення оперативної обстановки, переосмислення намірів командування та прийняття зважених, незалежних рішень у реальному часі.

До конкретних дидактичних засобів, які сприяють формуванню критичного мислення, відносять організацію дискусій та дебатів у навчальних групах, що базуються на аналізі суперечливих вихідних даних і захисті альтернативних рішень, що, у свою чергу, стимулює пошук доказів і критичну оцінку контраргументів. Метод case study, що передбачає розгляд реальних або історичних бойових ситуацій з акцентом на аналізі стратегічних помилок і вдалих рішень командирів, розвиває здатність до встановлення причинно-наслідкових зв'язків і критичної рефлексії.

Значну роль у підготовці офіцерів відіграють також командно-штабні ігри та комп'ютерні симуляції, в яких моделюються бойові сценарії з необхідністю прийняття оперативних рішень у режимі реального часу. Такий формат дозволяє миттєво оцінити

наслідки прийнятих рішень і аналізувати їх ефективність. Підготовка письмових аналітичних матеріалів, зокрема есе, визнана ефективним засобом розвитку аналітичного мислення, оскільки сприяє глибшому зануренню в тему, формуванню логічної структури мислення та формулюванню аргументованих висновків. Так, у рамках програми підготовки командирів роти армії США одним із визначених результатів є вміння застосовувати критичне мислення для реалізації філософії місійного командування [15, с. 4].

Важливою передумовою розвитку критичного мислення у вищих військових освітніх закладах є створення навчального середовища, заснованого на довірі, взаємній повазі та відкритості до обговорення альтернативних поглядів. Репресивна реакція на ініціативність або незгоду із загальноприйнятими поглядами може суттєво пригнічувати прояви критичного мислення. У зв'язку з цим, сучасна педагогіка військової освіти передбачає чітке розмежування між навчальними ситуаціями, де заохочується вільне висловлювання думок (дискусії, симуляції), та бойовими умовами, де має домінувати виконання наказів.

Ключову роль у цьому процесі відіграє викладач або інструктор, який повинен виконувати функцію менторського супроводу, формулюючи запитання, що спрямовують мислення слухачів, замість нав'язування єдиної «правильної» відповіді. Такий підхід активно впроваджується в межах співпраці України з НАТО, зокрема через організацію курсів підвищення кваліфікації для викладачів українських військових закладів вищої освіти (Faculty Development), де особлива увага приділяється методикам розвитку критичного мислення [11].

Узагальнюючи, варто констатувати, що процес гармонізації національної системи військової освіти зі стандартами НАТО охоплює як змістовий рівень (інтеграцію відповідних курсів і доктрин у навчальні програми), так і кадровий рівень (підвищення професійної кваліфікації викладачів), що у сукупності створює системні передумови для сталого розвитку інтелектуального потенціалу командного складу Збройних Сил України.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про наявність ефективних підходів до розвитку критичного мислення у командного складу збройних сил провідних країн світу. Зокрема, у Збройних силах Канади в межах курсів Генерального штабу до навчальних програм інтегровано дисципліни, що спеціалізуються

на розвитку критичного мислення та аналітичного осмислення воєнно-історичних подій. Слухачі систематично залучаються до розбору історичних кейсів, аналізу помилок командирів у минулих кампаніях, формування аргументованих висновків і рекомендацій на основі отриманих даних, що сприяє формуванню стратегічного мислення та глибокого розуміння оперативного середовища.

Вартію уваги і досвід Збройних сил США, де концепція Army University та програми Leader Development визначають критичне мислення і здатність до розв'язання комплексних проблем як пріоритетні результати освітньої підготовки офіцерського складу [9]. Під час виконання бойових завдань у межах операцій в Іраку та Афганістані було виявлено неефективність шаблонного планування та ригідних підходів до ухвалення рішень. У відповідь на ці виклики, навчальні структури США започаткували активне застосування методу Red Teaming, що передбачає аналіз планів дій з позиції гіпотетичного противника. Залучення офіцерів до такої форми підготовки сприяє розвитку здатності до критичного аналізу власних задумів, виявлення вразливостей у планах та формування альтернативних рішень в умовах оперативної невизначеності.

Окремий приклад становить досвід Збройних сил Держави Ізраїль, де на доктринальному рівні підтримується культура постановки запитань та критичного осмислення наказів у межах допустимої субординації. Такий підхід розглядається як чинник підвищення оперативної гнучкості, адаптивності та ефективності дій військових підрозділів в умовах бойової обстановки [9].

Таким чином, зазначені приклади підтверджують, що критичне мислення у військовому середовищі не є абстрактною теоретичною конструкцією, а набутою практичною компетентністю, яка може системно формуватися в процесі професійної підготовки. Умови бойових дій актуалізують потребу у здатності офіцера діяти гнучко, нестандартно, на основі раціонального осмислення ситуації, що визначає безпосередній зв'язок між рівнем критичного мислення та ефективністю реалізації оперативно-тактичних завдань.

Обговорення результатів дослідження. Теоретичний аналіз засвідчив, що критичне мислення є однією з базових професійних компетентностей офіцера оперативного рівня, що забезпечує здатність до прийняття обґрунтованих рішень в умовах динамічної та високонебезпечної обстановки. У світовій

і вітчизняній військовій практиці сформовано стаке уявлення про доцільність розвитку аналітичних і когнітивних здібностей командного складу, зокрема критичного мислення, що уможливорює ефективну орієнтацію в інформаційному середовищі, швидке реагування на зміни оперативної ситуації та оптимізацію процесів прийняття рішень [9; 16].

Актуальний досвід Збройних Сил України в умовах збройного протистояння з Російською Федерацією підтверджує зазначене положення. Зокрема, гнучкість мислення та здатність до нестандартного підходу у вирішенні тактичних і стратегічних завдань з боку українських командирів виявилися вагомим чинником успішного протидіяння противнику, що продовжує діяти за застарілими доктринальними моделями.

Разом із тим, результати дослідження виявили низку проблемних аспектів, пов'язаних із реалізацією концепції критичного мислення в системі військової підготовки. Зокрема, попри її нормативне закріплення та публічне декларування важливості відповідної компетентності, впровадження механізмів формування критичного мислення стикається з низкою об'єктивних і суб'єктивних бар'єрів. До таких належать інституційна інерція освітніх процесів, дефіцит навчального часу в умовах бойових дій, обмеженість методичного забезпечення, а також фрагментарне розуміння сутності цього феномена серед окремих представників командного складу. Як слушно зазначають С. Антробус і Г. Вест, військові організації структурно схильні до відтворення уніфікованих моделей мислення, що ускладнює впровадження інновацій, пов'язаних із когнітивною автономією особового складу [10, с. 82].

Одним із ключових завдань у цьому контексті постає подолання внутрішньоорганізаційного спротиву через формування нової культури військового лідерства, в основі якої – визнання критичного мислення не як загрози дисципліні, а як чинника підвищення якості командування. У межах цього підходу критичне мислення розглядається у взаємозв'язку з іншими компонентами професійної підготовки офіцера, зокрема морально-етичною рефлексією, що дозволяє осмислювати етичні аспекти прийнятих рішень, та лідерськими якостями, які виявляються у здатності формувати середовище довіри, ініціативи та креативності в колективі.

Отримані результати корелюють із науковими положеннями, викладеними у працях В. Конаржевської та А. Сіренка, в яких критичне мислення розглядається як ключовий

чова передумова формування комунікативної компетентності військового керівника.. Згідно з їх підходом, змістовно-аналітичний рівень комунікації передбачає не авторитарне нав'язування управлінських рішень, а колективний пошук оптимальних варіантів дії, що забезпечує зростання ефективності командної взаємодії [3, с. 95].

Таким чином, встановлено, що критичне мислення є не ізольованою пізнавальною здатністю, а інтегральним утворенням, яке визначає якість управлінської діяльності, сприяє реалізації принципів місійного командування та відповідає викликам сучасної війни. Ефективне впровадження критичного мислення як ключової професійної компетентності у військовому середовищі потребує системного оновлення концептуальних і практико-методичних підходів до професійної військової освіти. Модернізація змісту освітніх програм, цілеспрямована підготовка інструкторсько-викладацького складу, удосконалення методичного супроводу навчального процесу, а також формування психологічно підтримувального середовища сприяють розвитку навичок критичного мислення у межах вищих військових навчальних закладів і безпосередньо в бойових підрозділах.

Висновки і перспективи подальших розвідок. У результаті проведеного дослідження встановлено, що критичне мислення є невід'ємним компонентом професійної компетентності офіцера оперативного рівня,

оскільки забезпечує здатність до глибокого аналізу оперативної обстановки, прийняття обґрунтованих рішень в умовах невизначеності, адаптації до змін і ефективного вирішення нестандартних завдань. У процесі дослідження підтверджено, що розвиток критичного мислення сприяє підвищенню інтелектуальної гнучкості, стратегічного мислення, вміння вчитися на власному й колективному досвіді, а також готовності діяти в динамічному бойовому середовищі. Розвиток критичного мислення офіцерів набуває особливого значення в контексті трансформації системи військової освіти відповідно до принципів і стандартів НАТО, де інтелектуальна самостійність і здатність до рефлексії визнаються ключовими рисами сучасного військового лідера. Практична реалізація цієї мети потребує широкого впровадження активних освітніх підходів, зокрема інтерактивних методик, моделювання бойових сценаріїв, аналізу кейсів та постійного оновлення освітнього середовища. Важливим залишається питання підготовки кваліфікованого викладацько-інструкторського складу, здатного ефективно формувати критичне мислення у військовій аудиторії. Перспективним напрямом подальших досліджень визначено емпіричне вивчення рівня сформованості критичного мислення у офіцерів, які перебувають на військовій службі в Збройних Силах України, а також розроблення й апробацію спеціалізованих навчальних курсів, зокрема у форматі дистанційної освіти.

Література:

1. Богуш О. Вплив критичного мислення на становлення «Я-концепції» майбутнього офіцера. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 2019. Вип. (43). С. 55–80. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2019-43.55-80>
2. Гончарук С. С. Шляхи формування критичного мислення у майбутніх офіцерів у процесі дистанційного навчання. Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. студ. і аспірантів, 29 вересня 2022 р. Нац. техн. ун-т. «Харків. політехн. ін-т». Харків : НТУ «ХПІ», 2022. С. 213–215.
3. Конаржевська В. І., Сіренко А. Є. Критичне мислення як складова формування комунікативних якостей військового лідера. Педагогіка та психологія. 2017. Вип. 58. С. 90–99. DOI: 10.5281/zenodo.1117001.
4. Кисленко Д. П. Критичне мислення в діяльності військового керівника оперативного рівня. Військова освіта. 2024. № 1(49). С. 91–101.
5. Конаржевська В. І. Формування критичного мислення майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2009. 20 с.
6. Пасічник І. Д. Психологія мислення: підручник. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2015. 560 с.
7. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410 «Про трансформацію системи військової освіти» №1490 від 30. 12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#n13> (Дата звернення: 17.04.2025)
8. Терно С. О. Методика розвитку критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02 – теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни). Київ, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. 2015. 44 с.
9. Тягло О. Досвід засвоєння критичного мислення в українській вищій школі. *Філософія освіти*. № 2. 2017. С. 240-257.

10. Хміляр О. Ф. Критичне та позитивне мислення офіцера. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: збірник наукових праць*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. № 7. С. 72–76.
11. Antrobus S., West H. This Is All Very Academic: Critical Thinking in Professional Military Education. *The RUSI Journal*, 2022, Vol. 167, № 3, Pp. 78–86.
12. Defence Education Enhancement Programme (DEEP). NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_139182.htm#:~:text=DEEP%20features%20specialised%20engagement%20on,the%20Faculty%20Development%20Curriculum%20Guide (Дата звернення: 17.04.2025).
13. Facione P. A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. (The Delphi Report). Millbrae, CA: California Academic Press, 1990.
14. Ibrahim F., Ernst A., Zahner D., Masakowski Y. R., Herzberg P. Y. Evaluation of the Critical Thinking Course of the NATO Innovation Hub. *The Defense Horizon Journal*, 3. 2022. URL: <file:///Users/liliia/Downloads/EvaluationoftheCriticalThinkingCourseoftheNATOInnovationHub.pdf> (Дата звернення: 17.04.2025).
15. Paul R. Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World. Rohnert Park, C A, Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ. 1990. 575 p.
16. Kristy L. Bell. Writing Our Way to Better Critical Thinking. *Professinal forum*. 2021. Pp. 3–5.
17. NCOs Key to Ukrainian Military Successes Against Russia. U.S. Department of Defense. 2023. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3313982/ncos-key-to-ukrainian-military-successes-against-russia/#>: (Дата звернення: 17.04.2025).

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ**

Випуск 1 (64), 2025

Видання виходить 4 разів на рік

Коректор *Я. І. Вишнякова*
Комп'ютерне верстання *М. С. Михальченко*

Підписано до друку 27.03.2025 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 4,88.
Наклад 100 прим. Замовлення № 0425/327

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.